

Jonna Kalliokoski, Niina Mäki & Henna-Riikka Saarikoski

”Kyllä mä vähän järkytyinkin sitte, että no mä oon nyt sitte oikeesti köyhä...”

Pienituloisuuden ja köyhyyden ilmeneminen pikkulapsiperheiden arjessa perheiden ja sosiaalialan työntekijöiden näkökulmasta

Opinnäytetyö

Kevät 2018

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Suuntautumisvaihtoehto:

Tekijä: Jonna Kalliokoski, Niina Mäki ja Henna-Riikka Saarikoski

Työn nimi: ”Kyllä mä vähän järkytyinkin sitte, että no mä oon nyt sitte oikeesti köyhä...”: Pienituloisuuden ja köyhyyden ilmeneminen pikkulapsiperheiden arjessa perheiden ja sosiaalialan työntekijöiden näkökulmasta

Ohjaaja: Helena Järvi

Vuosi: 2018

Sivumäärä: 79

Liitteiden lukumäärä: 7

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia pikkulapsiperheiden kokemuksia ja sosiaalialan työntekijöiden näkemyksiä pienituloisuudesta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata pienituloisuuden vaikutuksia pienituloisten perheiden elämässä. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Tutkimuskysymykset olivat: Miten pienituloisuus ilmenee pikkulapsiperheiden arjessa vanhempien, lasten ja työntekijöiden näkökulmasta? Millainen on perheiden koettu hyvinvointi? Miten perheet kokevat ja tulkitsevat oman tilanteensa ja miten työntekijät kokevat ja tulkitsevat asiakkaiden pienituloisuuden?

Tutkimus toteutettiin haastatteluiden avulla. Haastateltavat löytyivät omien kontaktien ja erilaisten järjestöjen kautta. Opinnäytetyössä haastatellaan seitsemää vanhempaa, kahdeksaa työntekijää ja kolmea lasta. Aineisto käsitellään sisällönanalyysin prosessin mukaisesti.

Opinnäytetyön teoriaosassa käsitellään perheiden toimeentuloa, ylisukupolvisuutta, hyvinvointia, arkea ja määritellään erilaiset perhemuodot, pienituloisuus ja köyhyys. Opinnäytetyössä keskitytään pikkulapsiperheisiin sekä siinä tuodaan esille lapsen etu ja asema.

Tutkimuksen teemoiksi muodostui: pienituloisuuden määritelmät, perheiden arki, pienituloisuuden herättämät tunteet, perheiden voimavarat, lasten asema perheissä ja ylisukupolvisuus, perheiden saamat palvelut ja tuet sekä työntekijöiden keinot auttaa asiakkaitaan.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että pienituloisuuteen liittyy jokapäiväinen rahan riittämättömyyden miettiminen. Pienituloisuus ilmeni perheiden arjen rutiineissa, rahankäytössä, säästämässä ja vapaa-ajan viettämisessä. Harrastukset koettiin tärkeinä hyvinvoinnin kannalta. Pienituloiset vanhemmat ajattelivat lapsiaan ja heidän hyvinvointiaan ensin. Kehittämisehdotuksina nousi esille tukijärjestelmän päivittäminen ja ennaltaehkäisevän työn lisääminen.

Avainsanat: pienituloisuus, köyhyys, pikkulapsiperheet, ylisukupolvisuus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Jonna Kalliokoski, Niina Mäki and Henna-Riikka Saarikoski

Title of thesis: "I guess I was a bit shocked, that I really was poor then...": How low-income and poverty appears in the everyday lives of families with small children from the point of view of families and different social work professionals

Supervisor(s): Helena Järvi

Year: 2018

Number of pages: 79

Number of appendices: 7

The aim of our thesis was to study experiences of families and the views of different social work professionals regarding being low-income. The purpose of our thesis was to describe the effects of being low-income in low-income families. The research in this thesis is qualitative. Our research questions were: How does being low-income appear in the everyday lives of families with small children from the viewpoint of parents, children and social work professionals? How is the families' wellbeing? How families experience and interpret their situation and how professionals experience and interpret their clients' situation of being low-income?

The study was carried out by using interviews. The informants were found with the help of our own connections and from different organizations. We interviewed seven parents, eight social work professionals and three children. We analyzed the research material by using content analysis.

The theoretical basis of the research consists of livelihood of families, intergenerational poverty, well-being and everyday lives of families, we define different family types and the meanings of low-income and poverty. We also bring up the best interests of the children and their status in families.

The themes that we found were the informants' definitions of low-income, the everyday lives of the families, the emotions brought up by low-income, resources of the families, children's status and intergenerational poverty and the services and benefits families get, and the different ways social work professional can help their clients.

We found out that everyday worrying about money is connected to being low-income. Being low-income affects the everyday routines of the families, how they use their money and how they save it and how families spent their free time. Hobbies were seen as beneficial for wellbeing. Low-income parents thought about their children and their wellbeing first. Development proposals that came up were the need to update the subsidy system and the need to increase preventive social work methods.

Keywords: low-income, poverty, families with small children, intergenerational poverty

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO.....	6
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	7
2.1 Tutkimuksen ajankohtaisuus.....	7
2.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	8
2.3 Aikaisempia tutkimuksia.....	8
3 ERILAISIA PERHETILANTEITA.....	11
3.1 Perheen määritelmät ja erilaiset elämäntilanteet.....	11
3.2 Yksinhuoltajaperheet.....	12
3.3 Monikkoperheet.....	13
3.4 Monilapsiset perheet.....	14
4 TOIMEENTULO JA MUUT AVUSTUKSET.....	16
5 LAPSEN ETU JA ASEMA PERHEESSÄ.....	19
6 YLISUKUPOLVISUUS.....	22
7 VÄHÄVARAISUUDEN KÄSITTEITÄ.....	24
7.1 Pienituloisuus.....	24
7.2 Köyhyys.....	25
8 PERHEIDEN ARKI.....	29
8.1 Perheen arkeen vaikuttavia tekijöitä.....	29
8.2 Hyvinvointi.....	30
8.3 Jaksaminen.....	31
8.4 Valinnat.....	32
8.5 Haasteet.....	34
9 TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ PIENITULOISUUDESTA.....	36
10 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	38
10.1 Laadullinen tutkimus.....	38
10.2 Aineiston analysointi.....	38

10.3 Tutkimusprosessi	40
11 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	42
12 TUTKIMUKSEN TULOKSET	45
12.1 Pienituloisuuden määritelmät	45
12.1.1 Pienituloisuuden käsite vanhempien ja työntekijöiden kuvailemana	45
12.1.2 Syyt pienituloisuuteen.....	46
12.2 Tunteiden kirjo.....	47
12.2.1 Pienituloisuuden herättämät tunteet	47
12.2.2 Perheiden tuntemukset pienituloisuudesta	49
12.3 Pienituloisuus arjen asioissa	50
12.3.1 Perheiden koettu hyvinvointi.....	50
12.3.2 Arjen rutiinit ja rahankäyttö	51
12.3.3 Säästäminen.....	52
12.3.4 Vapaa-ajan viettäminen	53
12.4 Perheiden ulkopuoliset voimavarat.....	54
12.4.1 Perheiden tukiverkko	54
12.4.2 Mielekkään arjen kokeminen perheissä.....	55
12.5 Lapsen asema ja ylisukupolvisuuden ilmiö.....	56
12.5.1 Lasten asema perheissä.....	56
12.5.2 Ylisukupolvisuuden ilmiö.....	58
12.6 Palvelut, tuet ja edut.....	59
13 TULOSTEN YHTEENVETO JA TARKASTELU.....	61
14 TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	66
15 POHDINTA.....	70
LÄHTEET	72
LIITTEET	79

1 JOHDANTO

Pienituloisuus koskettaa useita perheitä, ja yhä useampi joutuu tekemään arkielämässä valintoja selviytyäkseen arjesta. Nyky-yhteiskunta laittaa paljon arvoa varallisuudelle, mikä luo paineita ihmisille, ja varsinkin vähävaraisille. Pienituloisuutta käsitellään yksipuolisena ja ristiriitaisena käsitteenä. Pienituloiset joutuvat monessa asiassa eriarvoiseen asemaan. Hyvätuloisten ja pienituloisten perheiden välillä on eräänlainen kuilu, jonka osapuolet elävät eri maailmoissa (Parviala 2016). Tämän eron ymmärtää vasta, kun aihetta avataan ei-valtavirrassa elävien perheiden kautta. Tämän vuoksi haluamme opinnäytetyössämme tuoda perheiden näkökulmaa esille. Haluamme tuoda esille myös työntekijöiden näkökulman, sillä heillä on tietoa perheiden pienituloisuudesta.

Opinnäytetyömme tarkoitus on kuvata pienituloisuuden vaikutuksia pienituloisten elämässä. Opinnäytetyömme tavoitteena on tuoda esille pikkulapsiperheiden kokemuksia ja sosiaalialan työntekijöiden näkemyksiä pienituloisuudesta. Tutkimuskysymyksemme koskevat pienituloisuuden ilmenemistä arjessa vanhempien, lasten ja työntekijöiden näkökulmasta, perheiden hyvinvointia sekä perheiden ja työntekijöiden kokemuksia. Opinnäytetyön rajaamme käsittelemään pikkulapsiperheitä, joissa on vain alle kouluikäisiä lapsia.

Oman kiinnostuksemme lisäksi aiheen valintaan vaikutti pienituloisuuden esillä oleminen mediassa, ja siitä oleva yksipuolinen tieto. Mediassa on paljon syyllistämistä ja mustavalkoista ajattelua, joten haluamme opinnäytetyömme kautta tuoda esille monipuolista tietoa perheiden kokemuksista ja tilanteista. Opinnäytetyössämme tuomme ilmi perheiden tilannetta vanhempien, lasten ja työntekijöiden näkökulmista.

Ensin kerromme aiheeseen liittyvistä aikaisemmista tutkimuksista, minkä jälkeen siirrymme teoriaan. Teoriassa määrittelemme erilaisia perhemuotoja ja -tilanteita sekä pienituloisuuden sekä köyhyyden käsitteen eroja. Kerromme myös lapsen asemasta perheessä sekä perheiden toimeentulosta, avustuksista ja arjesta.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tutkimuksen ajankohtaisuus

Pienituloisuus aiheena on ajankohtainen, sillä Suomessa on paljon ihmisiä, jotka eivät pärjää kuukausittain saadulla vähällä rahamäärällä. Pienituloisuus koskettaa monia perheitä ja tällä hetkellä mediassa on ollut paljon esillä työttömyys. Työttömyyden ilmiötä käsitellään esimerkiksi vuosina 2016–2018 Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE), joka kehittää lapsiperheiden palveluita vähentämällä perheiden eriarvoisuutta. Tällä hetkellä työttömyysturvan aktiivimalli puhuttaa paljon, ja työttömyys onkin yksi suurimmista syistä, miksi ihminen on pienituloinen. Aktiivimallissa tarkastellaan 65 päivän jaksoissa työttömän työnhakijan aktiivisuutta, jolloin pitää täyttää aktiivisuusedellytys. Jos aktiiviedellytys täyttyy, työtön työnhakija saa täysimääräisen rahansa 65 päivän ajalta, mutta jos aktiiviedellytys ei täyty, menettää hän etuudestaan noin yhden päivän tuen kuukaudessa. Tällöin työttömän työnhakijan tulot pienenevät. (Kansaneläkelaitos, [viitattu 26.2.2018].)

Useassa hankkeessa ja tutkimuksessa painotetaan lapsen edun tärkeyttä, joten tämä on yksi syy, miksi tutkimme myös lasten kokemuksia ja näkemyksiä pienituloisuudesta. Sosiaali ja terveys ry:n (2018) selvityksessä käy ilmi erilaisten tukien vähentymisen vaikuttavan etenkin lapsiperheisiin. Yhteiskunnassa on paljon erilaisia muutoksia meneillään, joten siksi on erittäin tärkeää tuoda pienituloisien vanhempien ja lasten näkökulmia esille. Lisäksi on olennaista tuoda esille ammattilaisten näkökulmia, jotka kohtaavat työssään pienituloisia perheitä. Pienituloisuus ei tule katoamaan Suomesta nyt eikä tulevaisuudessa, joten siksi on tärkeää tutkia aihetta ja saada pienituloisten ihmisten kokemuksia esille. Tällä tavoin saadaan mediassa ja yhteiskunnassa huomiota vähävaraisuudelle sekä pienituloisuuden parantamiseksi voidaan tehdä jotakin.

2.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kuvata pienituloisuuden vaikutuksia pienituloisten elämässä. Tavoitteenamme on tuoda esille pikkulapsiperheiden kokemuksia ja sosiaalialan työntekijöiden näkemyksiä pienituloisuudesta.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Miten pienituloisuus ilmenee pikkulapsiperheiden arjessa vanhempien, lasten ja työntekijöiden näkökulmasta?
2. Millainen on perheiden koettu hyvinvointi?
3. Miten perheet kokevat ja tulkitsevat oman tilanteensa?
4. Miten työntekijät kokevat ja tulkitsevat asiakkaiden pienituloisuuden?

2.3 Aikaisempia tutkimuksia

Pienituloisuudesta on tehty paljon erilaisia tutkimuksia, kuten pro graduja ja opinnäytetöitä. Myös Terveyden ja hyvinvoinninlaitos sekä Tilastokeskus ovat tehneet monia tutkimuksia liittyen lapsiperheisiin. Kuitenkaan samanlaista tutkimusta ei ole tehty, sillä me tutkimme opinnäytetyössämme pienituloisuutta kolmesta eri näkökulmasta. Tutkimusten paljouden lisäksi huomioidaan yhteiskunnan sekä lakien ja säädösten muutokset, joten pienituloisuus ilmenee 2010-luvulla eri tavalla kuin esimerkiksi 2000-luvun alussa. Tarkastelemme seuraavaksi ajankohtaisia tutkimuksia, jotka käsittelevät muun muassa lapsiköyhyyttä, toimeentulon ja terveyden yhteyttä, lapsiperheiden pienituloisuuden ja köyhyyden kokemuksia vanhempien kirjoittamina sekä köyhien ihmisten kokemuksia palvelujärjestelmistä.

Sirola (2016, 2) selvittää pro gradu -tutkielmassaan koetun terveyden ja toimeentulon välistä yhteyttä lapsiperheiden vanhemmilla. Siinä tarkastellaan hyvinvointia terveydellisen ja taloudellisen ulottuvuuden kautta. Tutkielma liittyy aiheeltaan opinnäytetyöhömme, sillä käsittelemme hyvinvointia yhtenä aihealueena. Sirolan tutkimus on kvantitatiivinen, ja hän käyttää aineistona

vuosina 2006 ja 2012 tehtyä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lapsiperheiden hyvinvointi ja palvelut -kyselyn osa-aineistoa. Tutkimuksen tulokset osoittavat koetun toimeentulon vaikuttavan tulevaisuudessa terveyteen.

Vuonna 2014 Salomaa on toteuttanut tutkimuksen, joka käsittelee köyhyyttä lapsiperheissä. Tutkimuksen aineistona hän käyttää kirjoituskilpailun tuotoksia, jotka liittyvät muun muassa rahan riittämättömyyteen ja pienituloisuuteen. Tämä aineisto on kerätty vuonna 2006, ja tutkimukseen Salomaa on valinnut 78 tuotosta. Tutkimuksessa saatiin selville rahan riittämättömyyden aiheuttavan taloudellisia huolia sekä vanhempien kokevan negatiivisia tunteita lasten tulevaisuudesta. Toisaalta koetulla köyhyydellä saattaa olla vaikutusta lasten menestykseen vanhempana. Tuloksista kävi kuitenkin ilmi, että suurin osa vanhemmista koki rakkauden ja sosiaaliset suhteet korvaamattomana verrattuna rahan merkitykseen. (Salomaa 2014, 2; 72–73.)

Hakovirta ja Rantalaiho (2012, 8) ovat tehneet tutkimuksen lasten taloudellisesta epätasa-arvosta, jossa käsitellään esimerkiksi lapsiköyhyyttä, lapsiköyhyyden syitä ja sen vaikutuksia. Tässä laadullisessa tutkimuksessa haastateltiin viides- ja kahdeksaluokkalaista. Tutkimusaineistona käytettiin lasten teemahaastatteluja ja eläytymistarinoita. Tutkimustuloksista selvisi, että taloudellinen epätasa-arvoisuus tulee esille varsinkin tavaroissa ja kuluttamisessa, esimerkiksi puhelimeissa ja vaatteissa. Taloudellinen eriarvoisuus on aina läsnä lasten arjessa. Tällöin kuluttamismahdollisuudet poikkeavat toisistaan ja tuovat epätasa-arvoa lasten arkeen. Taloudellinen tilanne vaikuttaa lasten sosiaaliseen asemaan ja osallisuuteen. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 20.)

Roivainen, Heinonen ja Ylinen (2011, 7) selvittävät Köyhyys kuntatyön haasteena -hankkeessa erilaisten ihmisten kokemuksia köyhyydestä ja miten asiakaspalvelujärjestelmissä vastataan köyhien ihmisten tarpeisiin. Tavoitteena heillä on ollut tuoda ilmi oleellista tietoa köyhien palvelukokemuksista sekä kehittämisehdotuksia palvelujärjestelmän parantamiseksi, esimerkiksi hyvinvointipalveluissa. Haastatteluaineistoa on kerätty kolmesta eri näkökulmasta, joita ovat yksihuoltajat, aikuissosiaalityön miesasiakkaat ja ikäihmiset. Hankkeessa vertaillaan tutkimuskirjallisuutta haastatteluaineistoon.

Hankkeen tuloksia on tarkasteltu näiden aikaisemmin mainittujen näkökulmien kautta. Tutkimuksen tulokset osoittavat huonon työllisyystilanteen vaikuttavan paljon yksinhuoltajien tilanteeseen, koska yksinhuoltajat eivät välttämättä voi ottaa mitä tahansa työtä vastaan lapsen hoidon takia. Lisäksi tutkimuksen tulosten mukaan yksinhuoltajat selviytyvät lastensa kanssa kotona saamatta kunnan apua hankalaan elämäntilanteeseensa. Yksin elävien miesten tuloksissa korostuu köyhyyden aiheuttama häpeä ja nöyryytys. Nämä miehet kokevat, että tiedottaminen erilaisista palveluista on huonoa ja heidän mielestään on vaikeaa saada apua. Sen sijaan vanhuusköyhyyden tuloksissa painottuu elämänhalun menettäminen ja katkeruus, joka johtuu omasta tilanteesta. Toisaalta osalla haastateltavista on positiivinen asenne elämässään, mikä auttaa selviytymään köyhyydessä. (Roivainen ym. 2011, 77–81.)

Vauhkonen, Kallio ja Erola (2017, 501) tutkivat artikkelissaan sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta Suomessa, ja he tarkastelevat, onko koulupudokkuudella, työttömyydellä ja toimeentulotukiasiakkuudella sekä viimeksi mainittujen pitkittymisellä erilaiset ylisukupolviset yhteydet. Tutkimuksen aineistona he käyttävät Tilastokeskuksen Youth Trajectories-rekisteriaineistoa, josta he ovat rajanneet otoshenkilöt 15 – 22 –vuotiaisiin sekä huoltajien kanssa asuviin, että Suomessa asuviin henkilöihin. Tutkimusmenetelmänä he käyttävät satunnaisvaikutusmallin soveltamista perheiden mukaan klusteroituun aineistoon, mitä he kutsuvat lineaariseksi todennäköisyysmalliksi. (Vauhkonen ym. 2017, 505.) Heidän tulosten mukaan vanhempien huono-osaisuuden eri mittareilla on erilainen yhteys lasten aikuisuuden huono-osaisuuteen. Vanhempien koulupudokkuus ennustaa enemmän lasten koulupudokkuutta kuin muuta huono-osaisuutta, mikä voi johtua siitä, että vanhemmilta välittyy lapsille arvoja ja asenteita sekä ajattelu- ja käytösmalleja, jotka eivät tue opiskelua. Tutkimuksesta selvisi myös, että työttömien lapsista tulee todennäköisemmin työttömiä, minkä syynä voi olla se, että työttömien lapset eivät koe työttömyyttä yhtä leimaavaksi kuin muut. Lisäksi tutkimus osoittaa, että vanhempien pitkäaikaisella toimeentulotuen asiakkuudella on erityisen voimakas yhteys lasten toimeentulotuen asiakkuuteen. (Vauhkonen ym. 2017, 508-509.)

3 ERILAISIA PERHETILANTEITA

Tässä luvussa kuvaamme erilaisia perheen määritelmiä sekä pohdimme erilaisten elämäntilanteiden vaikutusta perheen talouteen. Elämäntilanteet ovat suoraan yhteydessä perheiden toimeentuloon, sillä lasten ikä ja lukumäärä sekä vanhempien sosioekonominen asema vaikuttavat merkittävästi perheen taloudelliseen tilanteeseen. Lisäksi määrittelemme keskeisimmät pienituloisuuteen vaikuttavat perhemuodot, joita ovat yksinhuoltajaperheet, monikkoperheet ja monilapsiset perheet. Käsittelemme tässä kappaleessa näitä määritelmiä pienituloisuuden näkökulmasta.

3.1 Perheen määritelmät ja erilaiset elämäntilanteet

Faurie ja Kalliomaa-Puha (2010, 28) pohtivat artikkelissaan perheen määritelmiä. Lainsäädännöllisesti perheelle löytyy useita selityksiä, mutta yleisimmän selityksen mukaan perhe sisältää vanhemmat ja heidän kanssaan asuvat lapset. Ihmisistä suurin osa määrittelee perheensä itse, lisäten mukaan esimerkiksi lemmikit, mutta artikkelin mukaan perheen voidaan katsoa olevan ryhmittymä, jonka muodostaa kaksi tai useampi henkilö, jotka itse katsovat kuuluvansa perheeseen tuntien samalla vastuuta sekä velvollisuutta toisiaan kohtaan.

Pikkulapsiperheellisyydellä taas tarkoitetaan tiettyä elämänvaihetta, jolloin lapset ovat alle kouluikäisiä ja vaativat jatkuvaa hoitoa sekä huolenpitoa (Törrönen 2012, 16). Pienet lapset tarvitsevat paljon vanhempiansa hoitoa ja turvaa, jotta lapsen ja vanhemman välille syntyy turvallinen kiintymyssuhde. Tämän vuoksi monet vanhemmat hoitavat lastaan useamman vuoden ajan kotona. Toisaalta osalle vanhemmista kotiin jääminen ei kuitenkaan ole vaihtoehto, sillä perheen sama taloudellinen toimeentulo voi olla todella vähäistä. Köyhyysriskin on todettu olevan huomattavasti suurempi, kun puhutaan pikkulapsiperheistä, yksinhuoltajatalouksista ja monilapsisista perheistä (Hyväluoma & Karhumäki 2010, 144–145).

Perheet elävät hyvin erilaisissa elämäntilanteissa. Suurin osa vanhemmista on ansiotyössä, mutta alle 3-vuotiaiden lasten äidit ovat harvemmin töissä.

Vanhemmat saattavat olla esimerkiksi opiskelijoita, työttömiä tai pitkäaikaisesti sairaita. Perhetilanne saattaa vaihdella hyvin paljon elämän eri vaiheissa. (Salmi & Lammi-Taskula 2014, 31.) Lisäksi asumismuodot vaihtelevat perheen elämäntilanteen mukaan, sillä perheet asuvat pienemmissä asunnoissa, kun lapset ovat pieniä ja asumismuoto muuttuu pienestä asunnosta suurempaan lasten kasvaessa (Penttilä 2005, 46).

3.2 Yksinhuoltajaperheet

Yksinhuoltaja on vanhempi, jonka kanssa asuu alle 18-vuotias lapsi ja vanhemmalla ei ole avo- tai aviopuolisoa (Hakovirta 2006, 26). Yksinhuoltajaperheiden määrä on kasvamassa, ja kasvun myötä on tällaisesta perhemuodosta tullut paljon hyväksytympi (Broberg & Tähtinen 2009, 156). Erilaisissa tutkimuksissa on todettu yksinhuoltajaäitien laiminlyövän omia tarpeitaan ja uhrautuvan lastensa eteen, mitä on myös pidetty eräänlaisena selviytymisstrategiana köyhissä olosuhteissa (Roivainen & Jalonen 2012, 161).

Airio (2010, 209) toteaa tutkimuksessaan avioeron olevan suurin syy taloudellisen tilanteen huonontumiseen. Tähän vaikuttavat monet eri tekijät, kuten se, että erotessaan toisesta vanhemmasta yksinhuoltaja joutuu turvautumaan yleisesti vain omiin tuloihinsa. Airion mukaan yksinhuoltajien taloudellinen tilanne on huono, mikä on jossain määrin valikoitumisesta johtuvaa. Tällä hän tarkoittaa vanhempien avioliiton aikaista toimeentuloa, minkä aikana heidät on voitu jo luokitella pienituloisiksi. Väsymyksen ja taloudellisen tilanteen lisäksi yksinhuoltajuudessa on kuitenkin paljon positiivisia asioita. Useimmiten yksinhuoltajaperheissä lapsella on vahva suhde myös kodin ulkopuolella olevaan biologiseen vanhempaan, mikä auttaa yksinhuoltajan jaksamista arkielämässä. (Broberg & Tähtinen 2009, 157–158.) Tosin osalla yksinhuoltajaperheistä ei ole toista vanhempaa auttamassa, mikä tuo haastetta yksinhuoltajien arkeen. Joidenkin yksinhuoltajien tukiverkosto on todella pieni.

Yksinhuoltajien huonoon taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavat työttömyyden lisäksi muun muassa asumistuen ja muiden tukien riittämättömyys (Pylkkänen 2009, 95). Suurin osa yksinhuoltajista asuu vuokra-asunnoissa, sillä asumismenot

ovat yksinhuoltajatalouksissa isommat kuin kahden vanhemman perheissä, koska yksinhuoltaja on itse vastuussa taloudenhoidostaan. Myös muut menot vaikuttavat yksinhuoltajaperheiden kuluihin, kuten päivähoitomaksut ja vapaa-ajan kulutus. (Niemelä 2009,124–126.) Vuonna 2017 on kuitenkin tullut voimaan muutoksia tulorajoissa, jotka esimerkiksi alensivat pienituloisten perheiden päivähoitomaksuja. Kulut ovat kuitenkin ymmärrettävästi suuremmat yksinhuoltajaperheissä, sillä kahden vanhemman sijasta koko perheen taloutta hoitaa vain yksi vanhempi.

3.3 Monikkoperheet

Monikkoperheellä tarkoitetaan perhettä, johon syntyy useampi lapsi samalla kerralla, kuten kaksoset, kolmoset tai neloset. Yleensä perheelle tulee yllätyksenä, että lapsia syntyy enemmän kuin yksi, ja tällöin vanhempien tunnetilat saattavat vaihdella hyvinkin paljon ilosta järkytykseen. Monen lapsen syntyminen samanaikaisesti taas tuo perheen taloudelliseen tilanteeseen haasteita, sillä silloin täytyykin ostaa kaksinkertaisesti muun muassa vaatteita, vaippoja ja ruokaa. (Hyväluoma & Karhumäki 2010, 144.)

Monikkoperheissä taloudellinen tilanne vaikuttaa kaikissa lasten eri ikävaiheissa, vaikka suurimmat menoerät liittyvätkin vauvaikään. Perheissä saatetaan joutua suunnittelemaan suurimpia ostoksia, kuten vaunujen hankintaa. Samalla perheet joutuvat asettamaan etusijalle tärkeimmät hankinnat ja näin ollen jättämään vähemmän tärkeät asiat ostamatta. Näissä perheissä toimeentulon aiheuttamat haasteet vievät paljon perheen voimavaroja. Samanaikaisesti vanhemmat kiinnittävät huomiota tavallista enemmän lasten kasvatukseen, sillä se tuo oman haasteensa perheen arkeen. (Hyväluoma & Karhumäki 2010, 146–148.) Hyväluoman (2010, 28) mukaan näiden tavarahankintojen lisäksi monikkoraskaus voi pakottaa perheen vaihtamaan asunnon ja auton isommaksi. Hän toteaa tällaisten isompien hankintojen aiheuttavan selkeästi pitkäkestoisen menoerän monikkoperheen taloudelle.

Monikkoperheiden arkeen tuo myös haastetta se, että niissä on tyypillistä työn ja perhe-elämän vaikea yhteensovittaminen, kun vanhemmat käyvät töissä. Heidän

täytyy miettiä, kumpi vanhemmista jää kotiin lasten kanssa sekä miten lastenhoito ja kotityöt jaetaan vanhempien kesken. Tutkimushankkeessa ilmeni monikkoperheiden tekevän ratkaisuja työn ja perheen vuoksi yleisemmin siten, että vanhemmat karsivat työtehtäviään, työskentelivät osa-aikaisesti tai luopuivat tarjotusta työpaikasta perhesyiden vuoksi. Tällöin heidän toimeentulonsa pienenee tiukassa elämäntilanteessa. Lisäksi näiden tutkimustulosten mukaan pienituloisimpien perheiden vanhemmat olivat muita useammin joutuneet palaamaan töihin perheolosuhteiden vuoksi. (Hyväluoma 2010, 22–25.) Ilmeisesti vanhemmat olivat palanneet töihin siksi, että lasten hyvä elintaso olisi mahdollisimman hyvin taattu, mikä taas vie aikaa perheen yhteisestä ajasta. Usein monikkoperheissä on myös yksittäin syntyneitä lapsia (Hyväluoma & Karhumäki 2010, 144).

3.4 Monilapsiset perheet

Monilapsisuudella ei ole yhtä yhtenäistä määritelmää Suomessa, mutta tässä opinnäytetyössä tarkoitamme monilapsisuudella perhettä, jossa lapsia on kolme tai enemmän. Perheen koolla on merkittävä vaikutus pienituloisuuden kannalta, sillä usean lapsen perheessä pienituloisuus on todennäköisempää (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2009, 85). Näin ollen lapsien lukumäärä vaikuttaa vanhemman työllisyystilanteeseen. Työvoimatutkimuksen (2014, 10) mukaan kolmen lapsen perheissä vain puolet äideistä on enää töissä. Jos lapsia on vähemmän kuin kolme, on työssäkäyviä äitejä noin kolme neljäsosasta. Mitä useampi lapsi perheessä on, sitä useammin perheen äiti on työtön. Kaiken kaikkiaan monilapsisia perheitä on noin viidennes kaikkiin lapsiperheisiin verrattuna. Vaikka useamman lapsen perheen äideistä osa on työttömiä, ovat tutkitusti monilapsisten perheiden äidit tuotteliaampia töissä (Krapf, Ursprung & Zimmermann 2011, 33).

Suuressa perheessä riittää työtä ja tekemistä, jolloin tarvitaan myös tekijöitä ja vastuunkantajia. Askareista selviytyminen on mielekkäämpää ja sujuvampaa, kun huomioidaan kunkin perheenjäsenen vahvuudet töiden tekemisen suunnittelussa ja jakamisessa. (Torkki 2012, 246.) Linnanmäen (2014, 54) tutkimuksessa monilapsisten perheiden äidit kertovat, että jokaisella perheenjäsenellä on oma

tehtävänsä taito- ja ikätasoisesti, esimerkiksi nuorimmat lapset oppivat keräämään leluja, kun taas vanhemmilla lapsilla oli tiski- tai siivousvuoroja. Perheessä kriisejä kohtaessa hoiva ja huolenpito pienimpiä lapsia kohtaan oli auttanut vanhempien jaksamisessa. Tutkimustuloksissa äidit mainitsivat kummallakin vanhemmalla olevan tärkeä tehtävä perheen arjen ylläpitäjänä. Monilapsisessa perheessä tärkeitä hyvän ilmapiirin luojia ja rakentajia ovat vanhemmat, koska isossa perheessä ilmapiiri voi vaihdella kiireestä ja kaaoksesta rentoon ja rauhalliseen tilaan. Ilmapiirin pitäisi perustua myönteisyydelle ja hyväksynnälle, millä luodaan yhteishengen perusta isona perheen perheenjäsenten välille. Näin perheenjäsenten väliset ihmissuhteet säilyvät pitkään, mikä toimii turvaverkkona vastoinkäymisissä. (Saukonoja 2012, 226–227.)

4 TOIMEENTULO JA MUUT AVUSTUKSET

Sosiaalilainsäädännössä luodaan rajat sille, missä tilanteissa julkinen valta on vastuussa ihmisten toimeentulosta, eli milloin ihminen on oikeutettu julkiseen sosiaaliturvaan ja minkä tasoista turva on missäkin tilanteessa (Faurie & Kalliomaa-Puha 2012, 31). Toisaalta sosiaalilainsäädäntö rajoittaa palvelujen oikeutettua käyttämistä eli päättää sopiiko asiakas palveluorganisaation haluamiin palvelunkäyttäjän ominaisuuksiin vai täyttääkö asiakas tavoitteet. Nämä lisäävät kuormittuneissa elämäntilanteissa elävien ihmisten riskiä jäädä palvelujärjestelmän ulkopuolelle (Törrönen 2012, 28).

Nykyään perheistä puhuttaessa mietitään vastuuta elatuksesta ja huolenpidosta. Ne jaetaan perheen ja julkisen vallan kesken. Yleisesti katsotaan, että jokainen aikuinen on vastuussa sekä itsestään mutta myös aviopuolionsa ja alaikäisten lastensa elatuksesta. Julkinen elatus tai sosiaaliturva on perheeseen ja lähisuvun apuun nähden toissijainen. (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 31.) Nykypäivänä ihmiset ovat hyvinkin itsenäisiä, mikä taas heijastuu toimeentuloon ja rahan käyttöön. Monissa perheissä vanhemmat huolehtivat omista menoistaan. Kun lapsi syntyy perheeseen ja toinen vanhempi jää kotiin hoitamaan lasta, kotiin jäävän vanhemman tulot voi vähentyä merkittävästi. Tämä taas saattaa aiheuttaa eriarvoisuutta perheessä, sillä työssäkäyvä vanhempi joutuu maksamaan suurimman osan perheensä menoista. Tietyissä perhekohtaisissa etuuksissa, kuten asumistuen tai toimeentulotuen kanssa, otetaan huomioon myös toisen puolison tulot. Tuet määrätään siis sen hetkisen ruokakunnan yhteisten tulojen mukaan, ja samalla ne maksetaan myös yhteisesti kaikille jäsenille. (Faurie & Kalliomaa-Puha 2012, 35.)

Julkisen vallan tarjoamaa turvaa eli julkista sosiaaliturvaa tarjoaa Kansaneläkelaitos (Kela). Lapsiperheet voivat saada Kelalta erilaisia etuuksia ja he ovat oikeutettuja perhevapaisiin. Raskaus- ja vauva-ajalta saatavia etuuksia ovat äitiysavustus, äitiysraha, isyysraha, vanhempainraha ja lapsilisä. Kela voi myöntää myös lastenhoitojärjestelyihin liittyviä erilaisia lastenhoidon tukia. Näitä ovat kotihoidon tuki, yksityisen hoidon tuki, joustava hoitoraha ja osittainen hoitoraha. Lisäksi on muitakin tilanteita, joissa lapsiperheet voivat saada Kelalta

rahallista tukea. Näitä tukia ovat taloudellinen tuki lapsen sairastuessa, elatustuki ja elatusapuvelan maksuvapautus, perhe-etuuksien joustavammat myöntämisperusteet ja maksuajat monimuotoisille perheille, joilla tarkoitetaan muun muassa monikkoperheitä ja yhden vanhemman perheitä, sekä adoptiotuki. (Kansaneläkelaitos, [viitattu 18.2.2018].)

Lisäksi Kansaneläkelaitos ([viitattu 18.2.2018]) voi myöntää työttömyysetuuksia, jos toinen tai molemmat vanhemmat ovat työttömiä, yleistä asumistukea ja perustoimeentulotukea, jota voi saada viimesijaisena tukena, jos muita etuuksia tai tuloja ei voi hakemisesta huolimatta saada. Vanhemmat voivat hakea oman kunnan sosiaalitoimelta myös täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea (Sosiaali- ja terveysministeriö, [viitattu 18.2.2018]).

Karjalainen (2011, 76) tuo esille Suomen perustuslain, jonka mukaan jokainen joka ei kykene itse hankkimaan itselleen tarpeellista elämän edellyttämää turvaa on kuitenkin oikeutettu saamaan toimeentuloa ja huolenpitoa, ja yhtenä keinona on toimeentulotuki. Toimeentulotuki on kuitenkin ongelmallinen, sillä tuen saaminen on monimutkaista eikä sen saamiseen voi aina luottaa. Karjalainen kritisoi artikkelissaan myös hakemusten täyttämisen ja lähettämisen hankaluutta, sillä esimerkiksi tulojen muutoksesta joutuu ilmoittamaan Kelalle työmarkkinatuesta ja asumituesta, sosiaaliviranomaisille toimeentulotuesta sekä myös päivähoitotoimistoille päivähoitomaksuista. Monet perheet ja yksittäiset henkilöt puhuvatkin niin sanotusta ”paperi- ja tukiviidakosta”, eivätkä he aina selviä näistä ilman ammattilaisten apua.

Lapsiperheiden isoimmat kulutustarpeet, kuten tilavamman asunnon hankinta, ajoittuvat yleensä juuri siihen aikaan, kun lapset ovat pieniä, mikä on yleensä kuormittavinta elämänvaihetta perheissä. Pienten lasten perheillä, jossa lapset ovat alle kouluikäisiä, peruseläminen, kuten ruoka ja asuminen, vie suurimman osan tuloista. (Hujala & Kyrönlampi-Kylmänen 2003, 18, Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 24 mukaan.) Kaikille alle 17-vuotiaiden lasten huoltajat ovat oikeutettuja saamaan lapsilisää tueksi elatukseen, mihin vaikuttaa esimerkiksi yksinhuoltajuus ja sisarusten lukumäärä, joten lapsilisä on lapsikohtainen etu (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 41). Kuitenkin on todettu, että lapsilisän ja muiden etuuksien saaminen ei nosta lapsiperheiden toimeentuloa riittävästi, sillä lapsiperheiden

toimeentulo on siltikin heikompaa kuin muunlaisten talouksien (Pulkkinen 2002, 150–151, Kyrönlampi-Kylmäsen 2007, 24 mukaan). Näin ollen lapsiperheiden saamat etuudet eivät merkittävästi paranna toimeentuloa, sillä perheessä on kuluja enemmän kuin lapsettomissa perheissä.

5 LAPSEN ETU JA ASEMA PERHEESSÄ

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksessa lapsen oikeuksista, sen kolmannen artiklan ensimmäisessä kohdassa säädetään, että lapsen etu on aina huomioitava ensisijaisena. Etenkin toisessa kohdassa mainitaan, että lapselle taataan hänen hyvinvoinnilleen välttämätön suojeleminen ja huolenpito. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, [viitattu 7.9.2017].) Myös Kyrönlampi-Kylmänen (2010, 28) havainnollistaa lasten oikeuksia esimerkiksi siitä, että lapsen asuinpaikka tai vanhemman tulotaso eivät saa vaikuttaa lapsen oikeuksien toteutumiseen.

Vuori (2017, 116) kertoo teoksessaan tutkimuksesta, jonka haastatteluissa ja tarinoissa nousi usein esille rahan merkitys elämän määrittelyssä. Näissä toiset lapset kuvasivat köyhiä lapsia stereotyyppisesti, esimerkiksi sanoilla arka, laiska ja epäsosiaalinen. Varakkaista lapsista puolestaan käytettiin sanoja onnellinen, itsevarma ja suosittu. Köyhiin lapsiin ja vanhempiin liitettiin siis negatiivisia mielikuvia ja varakkaisiin positiivisia. Pelastakaa lapset ry:n (2015, 2) Lasten ääni - raportin mukaan köyhillä lapsilla oli muita lapsia enemmän kokemuksia siitä, ettei heitä kuulla ja että heillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa koulussa, harrastuksissa ja lähiympäristössä. Rahan puute siis määrittelee lapsen epäsosiaalisesti, jolloin ajatellaan stereotyyppisesti ja automaattisesti, ettei lapsella ole halua tai edes kykyä vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Törrösen (2012, 30) mukaan ihmisten väliset erot huono-osaisuudessa ja köyhyydessä tulevat ymmärretyksi hyvin tarkasteltaessa niitä lasten näkökulmasta. Hän kertoo, että köyhien lapsilla on vähän tai ei ollenkaan varaa edes viikon lomamatkaan, he asuvat ahtaasti, heillä on vähemmän mahdollisuuksia leikkiä tai käydä uimassa kuin muilla eikä heillä ole varaa viihdyttää ystäviään, esimerkiksi kutsumalla heitä kotiinsa ja tarjoamalla jotakin syömistä. Lisäksi pienituloisten vanhempien lapset voivat hävetä vanhempiensa vähävaraisuutta ja peittää huonommuuden tai nälän tunteensa vanhemmiltaan sekä heitä voi hävettää, ettei heillä ole varaa pukeutua kuin ikätoverinsa. Törrösen lisäksi, että köyhien perheiden lapsilla on havaittu hyvinvointia vähentäviä tekijöitä kuten mielenterveydellisiä vaikeuksia, koulunkäyntiin liittyviä vaikeuksia,

päihteiden käyttöä ja teiniraskauksia. Rahan merkitys tulee lasten keskuudessa esille, esimerkiksi puhuttaessa lasten syntymäpäiväjuhlista. Lapset joutuvat tällöin mukautumaan aikuisten tekemiin valintoihin. (Ruckenstein 2013, 142.)

Arjella tarkoitetaan yleensä sitä aikaa, jota vietetään juuri lasten kanssa. Lapsen saadessa tällä tavalla erityisaseman arjessa myös perheen arjen valintoja pohditaan yhä useammin lapsen näkökulmasta. Usein myös lapsen kulutustarpeet asetetaan vanhempien tarpeiden edelle, jolloin lapsi tuo perheen rahatalouteen ja kuluttamiseen moraalisia ulottuvuuksia. (Repo 2003, Repon 2009, 83 mukaan.) Roselund (2013, 35) pohtii omaelämäkerrallisessa teoksessaan tätä lapsen etua, kun vanhempien rahat ovat tiukassa. Hän kertoo pojastaan, joka innoissaan kysyy, voiko hän mennä kavereiden kanssa elokuviin, mihin hänen isänsä kuitenkin suostuu, jotta poika tuntisi hänellä olevan mahdollisuuksia elämässä. Hyvän ja samanvertaisen kokemuksen antamisesta lapselleen Roselund puolestaan päättää, että seuraavalla viikolla syödään halvemmalla. Hänen mukaansa pienet hetket kantavat kauas.

Kuluttamisen näkökulmasta hyvä vanhempi on sellainen, joka ajattelee kuluttamisessaan ensin lasta ja lapsen etua. (Repo 2003, Repon 2009, 83 mukaan.) Vaikka lapsen etua pitäisi aina ajatella ensisijaisesti, siihen vaikuttavat useat asiat, kuten vanhempien käyttäytyminen ja koulutustausta. Vanhempien koulutustaustan mukaan tarkasteltuna vanhempien rajojen asettamisessa yhdessä lasten kanssa havaittiin eroja siten, että enemmän koulutettujen äitien perheissä se on yleisempää kuin vähemmän opiskelleiden äitien perheissä (Kaikkonen ym. 2012, 54).

Koulutuksella on paljon muitakin lapseen kohdistuvia vaikutuksia, esimerkiksi Kaikkosen ym. (2012, 50–51) tutkimustulosten mukaan äidin koulutuksella on yhteyttä hoitojärjestelyihin: enemmän opiskelleiden äitien lapsilla kodin ulkopuoliset hoitojärjestelyt olivat yleisempiä kuin lapsen hoitaminen kotona. Lisäksi tulosten mukaan vähemmän koulutetut kokivat yhteistä aikaa olevan hieman enemmän kuin korkeammin koulutetut. Tutkimuksessa selvisi, että äidin koulutuksella ja lapsen osallistumisella kerho- ja harrastustoimintaan on selvä yhteys: vähemmän opiskelleiden äitien neuvolaikäisistä lapsista 56 prosenttia ei osallistunut lainkaan kerho- tai harrastustoimintaan (Kaikkonen ym. 2012, 56).

Vähemmän opiskelleiden palkkataso on yleensä pienempi kuin korkeasti koulutettujen, jolloin heidän tulotasonsaakin on sen mukaisesti pienempi. Tällöin vanhemmilla ei ole edellä kerrotun tavoin varaa ylimääräisiin, ei niin välttämättömiin, menoihin. Yhtä lailla Salin (2005, 100) toteaa koulutuksella olevan yhteyttä toimeentuloon ja työssäkäyntiin. Hän lisää vielä, että korkeammin koulutetuilla ihmisillä työn luonne on fyysisesti kevyempi ja näin vanhemmalla on enemmän voimavaroja hoitaa lasta kotona.

Lapset eivät valitse omia vanhempiaan eivätkä omaa asemaansa perheessä. Tällainen ajattelutapa mahdollistaa toiminnan yhteiskunnallisesti lapsiköyhyyttä ja lasten eriarvoisuutta vastaan. (Isola & Suominen 2016, 192.) Lapsen etuun kuuluu vanhempien antama aika lapselle, koska lapset oppivat paljon vanhemmiltaan esimerkiksi käyttäytymisestä ja vuorovaikuttamisesta. Jos vanhempi on koko ajan tekemässä jotakin muuta ja murehtimassa perheen toimeentulosta, tämä vaikuttaa huonolla tavalla lapsen kehitykseen. (Österbacka 2010, 184–186.) Saukonoja (2012, 227) kirjoittaa myös vanhemman toiminnan vaikutuksesta lapsen käytöksen kehittymiseen. Hänen mukaansa vanhempi omalla toiminnallaan ja käyttäytymisellään näyttää esimerkkiä lapsille siitä, miten hän suhtautuu asioihin, ratkoo pulmia sekä antaa vapauksia ja samalla rajoittaa niitä. Tällä tavalla lapsi kokee ja oppii, miten toimitaan ja käyttäytyään pienituloisessa perheessä. Tämä kuvaa ylisukupolvisuuden ilmiötä, josta kerromme tarkemmin seuraavassa luvussa.

6 YLISUKUPOLVISUUS

Syrjäytymistä voidaan määritellä monesta eri näkökulmasta. Monet tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että syrjäytyminen ja siihen liittyvä kasautuva huono-osaisuus on prosessi. Erityisesti köyhyys ja pienituloisuus näyttävät käynnistävän prosessin, jonka myötä ihmiset ajautuvat huono-osaisuuden kierteeseen. (Vuori 2012, 18.) Tämän vuoksi onkin tärkeää tutkia lapsiköyhyyttä ja köyhyyden ilmenemistä lapsuudessa. Köyhyys lapsuudessa johtuu yleensä pienituloisista huoltajista tai huoltajasta ja koska lapset eivät valitse omia vanhempiaan, on lapsen kokema köyhyys erityistä. Lapset eivät siis voi itse vaikuttaa perheensä taloudelliseen tilanteeseen mutta joutuvat elämään taloudellisuuden luomissa tilanteissa. Huoltajien pienituloisuus saattaa vaikuttaa negatiivisesti lapseen tämän aikuistuttua ja lisätä myös köyhyyden riskiä.

Gariepyn, Elgarin, Sentenacin ja Barrington-Leighin (2017, 1) tutkimuksen tulokset osoittavat myös, että perheiden alhainen tulotaso lapsuudessa johtaa nuoruudessa negatiiviseen henkilön itse kokemaan, eli subjektiiviseen, hyvinvointiin. Tämä selittyy sillä, että köyhien perheiden lapsilla ei ole pääsyä samoihin resursseihin kuin muilla lapsilla, minkä seurauksena heillä voi olla suurempia vaikeuksia oppimisessa ja alhainen itsetunto. Perheen taloudellinen puute liittyy suurempaan altistumiseen haitallisille kokemuksille lapsuudessa, jotka vaikuttavat lapsen aivoihin ja siten vaikuttavat lapsen subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksen syntymiseen. Varhaislapsuuden aikainen köyhyys on juuri tälle toiminnalle herkkää aikaa. (Gariepy ym. 2017, 6–7.) Jäntti (2010, 62) kuitenkin muistuttaa, että huoltajien pienituloisuuden ja lasten aikuistuttua näiden mahdollisen pienituloisuuden välillä ei ole löydetty selvää tai suoraa yhteyttä.

Roivainen ja Jalonen (2012, 151) kuvaavat lapsiperheiden suhteellisen aseman heikentymistä: köyhissä perheissä elävien lasten määrä on kolminkertaistunut vuodesta 1990 vuoteen 2007. Kuivalainen, Airio, Hiilamo ja Niemelä (2005, 67) korostavat, että köyhyyteen liittyy olennaisesti pitkäaikaisuus ja ylisukupolvisuus. Näin ollen pitkäaikainen työttömyys on kaikista eniten köyhyyttä selittävä tekijä perheissä (Isola & Suominen 2016, 196). Myös yksinhuoltajuus on suuri

taloudellisia vaikeuksia aiheuttava tekijä eli köyhyysriski kasvaa huomattavasti, kun puhutaan yksinhuoltajuudesta. (Hakovirta 2006, 33.)

Vaikka lapsuudessa pienituloisuudella ei välttämättä ole suoranaista yhteyttä pienituloisuuteen aikuisuudessa, se voi jättää erilaisia ajattelumalleja tai toimintatapoja muistiin, esimerkiksi työttömyys aiheuttaa muun muassa sosiaalisia ongelmia ja pahoinvointia perheissä. Näillä tekijöillä on yhteys ylisukupolvisen köyhyyteen. (Isola & Suominen 2016, 196.) Työttömällä ihmisellä ei välttämättä ole lainkaan harrastuksia, joiden kautta sosiaalisista kanssakäymistä tulisi päivittäin. Lapsuutensa köyhissä oloissa viettäneet henkilöt eivät välttämättä aikuisuudessa käytä rahojaan harrastuksiin tai muihin hyödykkeisiin, saati käytä rahojaan ulkona syömiseen edes ystävien seurassa.

Laiho (2016, 40) kirjoittaa artikkelissaan köyhästä yksinhuoltajaäidistä, joka puhuu köyhyyden periytymisestä hänen perheessään. Hänen kohdallaan ylisukupolvisuus vaikuttaa siten, että hänen omaisistaan ei ole taloudelliseksi turvaverkoksi, sillä äiti on häntäkin köyhempi leski. Tämä yksinhuoltajaäiti kertoo oppineensa oman äitinsä tavoin ”venyttämään senttiä”. Suvussa jatkuva köyhyys aiheuttaa jälkeläisille myönteisyyden puutetta niin sanoissa kuin kertomuksissakin (Isola & Suominen 2016, 105).

Isola ja Suominen (2016, 192–193) korostavat laadukkaan varhaiskasvatuksen merkitystä, sillä kyse on kokemusten vaihtamisesta ja lasten samankaltaisuuden havaitsemisesta. Tällä tavalla luodaan pohjaa lapsen terveelle itsetunnolle tulevaisuutta ajatellen. Koska köyhyyden periytyminen on tunnistettu ongelma, pitäisi tähän puuttua mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Myös Paananen ja Gissler (2014, 108) korostavat hyvinvoinnin tukemista varhaisessa vaiheessa, sillä yhteiskuntaan kiinnittyminen alkaa tapahtua heti lapsen syntymän jälkeen. Heidän mielestään syrjäytymistä pitäisi estää jo ennen ongelmien syntymistä ensisijaisesti ihmisten kohdalla, joiden mahdollisuudet ovat alun alkaen heikommat. Kuten on todettu, vanhempien ongelmat ovat suorassa yhteydessä lasten hyvinvointiin ja tulevaisuuteen. Siksi on erittäin merkittävää kiinnittää huomiota köyhyyden vaikutuksiin myös ylisukupolvisesti.

7 VÄHÄVARAISUUDEN KÄSITTEITÄ

Tässä kappaleessa käsittelemme pienituloisuutta ja köyhyyttä sekä niiden eroja. Perheet kokevat köyhyyden ja pienituloisuuden hyvinkin eri tavalla. Köyhyyttä on monenlaista ja jokaisella perheellä on omat syynsä, miksi he ovat juuri sillä hetkellä pienituloisia. Tarkastelemme näitä köyhyyden ja pienituloisuuden eri muotoja ja syitä tässä luvussa sekä lisäksi tuomme esille pienituloisuuden vaikutuksia perheissä.

7.1 Pienituloisuus

Pienituloisuusraja määrittyy kotitalouksien kulutusyksikköä kohden laskettuun käytettävissä olevan rahatulon mediaaniin. Näin ollen pienituloisia ovat ne, joiden tulot jäävät pienemmiksi kuin 60 % mediaanista. (Pienituloiset 2016.) Pylkänen (2009, 97–98) selventää, että perheen pienituloisuus ei niinkään johdu työssäkäyvien perheenjäsenten matalista tulotasoista, vaan se johtuu pienituloisille perheille tyypillisen kotitalouden rakenteen ja koon, eli elatustaakan ja ansiotulojen epäsuhteesta. Hän lisää, että yksinhuoltajilla tämä pienituloisuus aiheutuu molemmista sekä jakamattomasta huoltotaaakasta että heikommasta työllisyydestä.

Lapsen syntymä vaikuttaa perheen menoihin ja kuluihin monella tavalla. Tämä taas voi aiheuttaa köyhyysjakson perheissä, varsinkin jos perheellä on jo valmiiksi tiukka taloudellinen tilanne (Moisio 2005, 145). Pienituloisuus ei ole ainoastaan taloudellinen ongelma, vaan siihen liittyy paljon muutakin, esimerkiksi silloin on suurempi riski sairastua erilaisiin sairauksiin ja koetaan häpeää sekä stressiä omasta taloudellisesta tilanteestaan (Isola, Larivaara & Mikkonen 2007, 15).

Viimeisten vuosikymmenten aikana perheiden pienituloisuus on lisääntynyt, mikä tarkoittaa sitä, että suurempi väestönosa vastaavan ikäisistä lapsiperheistä on yliedustettuna alimmassa ja aliedustettuna ylimmässä tuloviidenneksessä. Erityisesti pienten lasten vanhempien pienituloisuus on kasvanut nopeasti. Taloudellinen toimeentulo on keskeinen hyvinvoinnin osatekijä, ja siinä koetut

ongelmat ovat yhteydessä moniin muihin ongelmiin. (Kaikkonen ym. 2012, 48.) Pienituloisuus kehittyy köyhyydeksi siinä vaiheessa, kun tulot ovat vähäiset ja kulut kasvavat (Isola & Suominen 2016, 10). Pienituloisia ja köyhyydessä eläviä perheitä on paljon Suomessa, mutta vain harva vanhempi luokittelee itseään pienituloiseksi tai köyhäksi. Kuitenkin pienituloisten määrä on vähentynyt vuoden 2012 jälkeen. Toistaiseksi pienituloisten lukumäärä on pysynyt alle 700 000 henkilössä. Vuonna 2015 pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden määrä oli 631 000. (Pienituloiset 2016.)

Tulojen lisäksi kulutukseen vaikuttavat useat erilaiset asiat eri elämänvaiheissa, kuten lasten ikä ja lukumäärä. Asumismenoilla taas ei ole todettu olevan kovinkaan suuria eroja perheiden välillä, mutta asumisen tasossa on suurta vaihtelua. Auto helpottaa perheen arkea, ja auton omistaminen on suoraan yhteydessä perheen tulotasoon. Tähän voidaan vielä lisätä lasten iän vaikuttaminen tiettyjen teknisten laitteiden yleisyyteen. (Niemelä & Raijas 2014, 110–111.) Nykypäivänä lapset ovat vaarassa joutua kiusatuksi omien vaatteidensa tai omistamansa teknologian takia. Kaiken pitäisi olla uutta ja kallista, sillä se kertoo osittain perheen taloudellisesta tilanteesta.

7.2 Köyhyys

Köyhyyden määritelmä. Suhteellisen köyhyyden mittariksi on vakiintunut Eurostatin suhteellinen köyhyysriskiraja, josta käytetään myös nimeä pienituloisuusraja. Vuonna 2012 Suomen suhteellinen köyhyysraja kulutusyksikköä kohden oli 1100 euroa nettona. Jokaisesta seuraavasta aikuisesta raja nousee noin 500 euroa ja jokaisesta lapsesta 300 euroa. (Vaalavuo & Moisio 2014, 101.) Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan yksilön tai ryhmän huono-osaisuutta verrattuna muiden ihmisten elintason. Pienituloisilla ihmisillä on haasteena osallistua yhteiskunnan taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurillisiin toimintoihin. Suhteellinen köyhyys vaihtelee eri maissa. Köyhyysrajana on pienituloisuuteen perustuva määritelmä eli 60 prosenttia kotitalouksien mediaanitulosta. Mediaanitulolla tarkoitetaan jonoon laitettua kotitalouksien suuruusjärjestystä. Määritelmällisesti on köyhä, kun lapsiperheillä on

käytettävissä alle 60 prosenttia väestön keskimääräisestä tulosta. Esimerkiksi ennen oli "normaalia", että puhelinta ei ollut kuin vain harvoilla, mutta nykypäivänä oletetaan, että sellainen on jokaisella käytössä. (Moisio 2006, 71.)

Köyhyysrajan yläpuolella eläminen ei merkitse vain turvallisuuden tunnetta, vaan myös mahdollisuutta elää ja kuluttaa vapaasti, mikä taas merkitsee tarpeiden tyydyttämistä yhteiskunnan normien mukaan. Köyhyys taas merkitsee yksilön rajoittunutta kykyä toimia yhteiskunnassa, ja artikkelissa käytetyissä sitaateissa puhutaankin, kuinka köyhyys evää ihmisen mahdollisuuksia harrastaa tai ostaa lääkkeitä ja se vaikuttaa myös negatiivisesti koettuun hyvinvointiin tai turvallisuuden tunteeseen. (Forssén 2012, 112.) Köyhyys voi kuitenkin johtua monesta asiasta, kuten olosuhteista, epäonnistumisista, saamattomuudesta tai huonosta tuurista (Isola & Suominen 2016, 12). Lisäksi köyhyys voi johtua myös omista valinnoista, esimerkiksi opiskelemaan lähtemisestä.

Absoluuttinen ja suhteellinen köyhyys. Isolan ja Suomisen (2016, 25–26) mukaan köyhyys jaetaan absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan päivittäistä selviytymistä ravinnosta, suojasta ja terveydestä. Vuori (2012, 16) lisää, että absoluuttinen köyhyys, joka uhkaa ihmisen hengissä pysymistä ja hänen biologisia perustarpeitaan, on harvinaisempaa niin sanotuissa vauraissa maissa, kuten Suomessa. Suhteellisessa köyhyydessä ihminen ei pysty saavuttamaan yhteiskunnan vaatimaa elintasoja, esimerkiksi pienipalkkaisuuden tai perheen suuren lapsimäärän johdosta (Isola & Suominen 2016, 25–26). Tässä opinnäytetyössä keskitymme vain suhteellisen köyhyyden vaikutuksiin. Subjektiviinen köyhyysmittari valottaa lapsiperheiden tuntemuksia toimeentulovaikeuksista; on olemassa ihmisiä, jotka elävät yhteiskunnan silmissä köyhyydessä, mutta eivät itse luokittele itseään köyhiksi (Forssén 2012, 116). Puhutaan siis subjektiivisesta köyhyydestä, millä tarkoitetaan sitä, että ihmiset itse kokevat olevansa köyhiä (Vuori 2012, 16).

Subjektiviisen köyhyyden kokeminen on tutkimusten mukaan yleisempää yksinhuoltajilla kuin kahden huoltajan perheissä (Forssén 2012, 116). Lisäksi yksinhuoltajat korostavat rahojen riittämättömyyttä enemmän kuin kahden huoltajan perheet, ja vuonna 2010 lähes 60 prosenttia yksinhuoltajista ilmoitti, että

rahat loppuvat yleensä ennen seuraava tilipäivää. Tarveharkintaiset tulonsiirrot, kuten esimerkiksi toimeentulotuki ja asumistuki, ovat osana pienituloisten arkea, ja ne ovat useammin osa yksinhuoltajien toimeentuloa kuin kahden huoltajan perheissä (Roivainen & Jalonen 2012, 152).

Kangas ja Ritakallio (2005, 29) kertovat, että useiden tutkijoiden mukaan Suomen kaltaisessa teollistuneessa yhteiskunnassa köyhyys näyttäytyy rajoittuneena sosiaalisena toimintakykynä, kun taloudellisista resursseista on puutetta. He kertovat, että Townsendin (1979) mukaan rajoittunut sosiaalinen toimintakyky tarkoittaa sitä, ettei henkilöllä ei ole mahdollisuutta elää samalla tavalla kuin enemmistö ihmisistä yhteiskunnassa elää. Hyvätuloista elämää ei heidän mukaansa turvaa ainoastaan fyysinen toimintakyky, kuten asianmukainen asunto ja riittävä ravitsemus, vaan se edellyttää myös rajoittumatonta sosiaalista toimintakykyä, eli mahdollisuutta elää, osallistua ja kuluttaa kuten enemmistö ympäröivässä yhteiskunnassa. Krok (2012, 130) kuvailee artikkelissaan suhteellista köyhyyttä, sillä hänen mielestään itse köyhyydelle ei löydy vain yhtä määritelmää. Hänen mukaansa suhteellinen köyhyys näkyy taloudellisten resurssien puuttumisen aiheuttamana sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuutena. Tällä Krok tarkoittaa sitä, että ihminen ei pysty osallistumaan yhteiskuntaan sen normien mukaisesti.

Lapsiköyhyys. Yksi tapa mitata ja määrittää lapsiköyhyyttä on käyttää Euroopan unionissa sovittua menetelmää, jossa käytetään apuna tulojen mediaania sekä OECD-kulutussyksikköasteikkoa. Tämän mukaan lapsiköyhyydestä voidaan puhua, jos lapsen perheen käytettävissä olevat tulot ovat alle köyhyysrajan (Jäntti 2010, 66). Lapsiköyhyyden lisääntymistä selittää se, että perhepoliittiset tulonsiirrot ovat jääneet jälkeen hinta- ja ansiotulokehityksestä (Hirvilampi & Laatu 2008, 21, Salmen ym. 2009, 83 mukaan). Salmi ym. (2009, 83) tarkentavat, että juuri pikkulapsiperheet ovat erityisesti riippuvaisia lapsiperheille tarkoitetusta sosiaaliturvasta. Lisäksi heidän mukaansa lapsiperheiden pienituloisuutta selittää osaltaan pitkän koulutuksen, perhevapaiden ja epävakaa työmarkkinasuhteen yhdistelmä, sillä se on tuottanut suuren joukon pelkän vähimmäispäivärahan varassa eläviä äitiys- ja vanhempainvapaalla olevia.

Salmen ym. (2009, 84–86) mukaan lapsiperheiden köyhydessä on monta taustavaikuttajaa, ja lapsen köyhyysriski on yleensä korkeimmillaan, jos ansiotyön osuus perheen tulonmuodostuksessa on vähäinen. He tuovat esille piirteitä, jotka vaikuttavat lapsiperheiden suurempaan köyhyysriskiin: yksikään talouteen kuuluva aikuinen ei käy työssä, perheen suurituloisin aikuinen on työtön, perheen suurituloisimman jäsenen matala koulutus sekä tietynlaiset perherakenteet. Näitä perherakenteita, joissa köyhyysriski on suurempi, ovat pikkulapsiperheet, monilapsiperheet ja yksinhuoltajaperheet, ja erityisesti ne yksinhuoltajaperheet, joissa äiti on pääasiallinen huoltaja. Köyhyys kohdistuu ennen kaikkea niihin lapsiperheisiin, jotka ovat riippuvaisia julkisista tulonsiirroista, eli edellä mainittuihin perhetyyppeihin. (Blom 2001, 176; Kartovaara & Sauli 2000, 165–169; Sauli & Kainulainen 2001, 56; Takala 2005, 52, Kyrönlampi-Kylmäsen 2007, 19 mukaan.)

Piiloköyhyys. Pienituloisten lapsiperheiden äiteihin liittyy ajatus äitien piiloköyhyydestä. Tällä tarkoitetaan sitä, että pienituloisten perheiden äidit vähentävät usein kulutustaan taatakseen muiden perheenjäsenten, erityisesti lasten, elintason, jolloin äitien elintaso voi jäädä näin muiden perheenjäsenten elintasoja alhaisemmaksi. (Repo 1996, Repon 2009, 78 mukaan.) On olemassa myös lapsiköyhyysaste, jolla tarkoitetaan suhteellisen köyhyysrajan alapuolella olevia kotona asuvia alle 18-vuotiaiden osuutta kaikista alle 18-vuotiaista. Lapsiköyhyysaste on laman jälkeen ollut kasvussa, selvästi muita koko väestöä rajummin. Lapsiköyhyyden kasvu on myös yhteydessä tuloerojen kasvuun ja vielä laajempaan sukupolvien välisen tulonjaon muutokseen, ja tämän johdosta nuorten aikuisten määrä alemmissa tuloluokissa on kasvanut selvästi. (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2009, 93.)

8 PERHEIDEN ARKI

Tässä luvussa tarkastelemme perheen arkea ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Sen jälkeen kerromme hyvinvoinnin ja valintojen merkityksestä perheissä. Tuomme esiin vanhempien jaksamisen ja sen, mitä voimavaroja vanhemmilla on sekä mitä valintoja arjessa vanhemmat joutuvat tekemään. Lopuksi kerromme perheen kohtaamista haasteista.

8.1 Perheen arkeen vaikuttavia tekijöitä

Pienituloisten perheiden lapsia on yhä suurempi osa kaikista lapsiperheistä. Pienituloisissa perheissä vanhemmat työskentelevät keskivertoväestöä yleisemmin, ja silti joutuvat elämään ”kädestä suuhun”. Koska näissä lapsiperheissä jokainen euro pitää käyttää oikein, he eivät voi säästää rahaa yllättäviä menoja tai tulonmenetyksiä varten, mikä voi vaikeuttaa elämää merkittävästi. (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2009, 78.)

Salmi ym. (2009, 81–82) kertovat, että lapsiperheiden keskuudessa työskennellään, korkeampiin tuloryhmiin verrattuna, huomattavasti yleisemmin kuin väestössä keskimäärin. Heidän mukaansa työssäkäynnistä pitäisi järjenmukaisesti seurata se, että ”ei-köyhä elämä” on turvattu. He kertovat tämän selittyvän sillä, että lapsiperheissä on enemmän jäseniä huollettavana tuloista huolimatta, ja siksi se on erityisesti lapsiperheiden ongelma. Vanhempien työllä ja varsinkin työajoilla on suuri merkitys lapsiperheiden arjelle. Yhä useampi vanhempi tekee vuorotyötä ja tämän myötä arki on hyvinkin erilaista. Palkkatyöhön käytetty aika on aina pois perheen yhteisestä ajasta, mutta työn puute taas vaikuttaa perheen tuloihin. (Kekkonen, Rönkä, Laakso, Tammelin & Malinen 2014, 52.) Karjalainen on myös artikkelissaan huomannut lapsiperheiden köyhtymisen työssäkäynnistä huolimatta. Hän epäilee syyksi osa-aikatöiden sekä määräaikaisten työsuhteiden lisääntymistä, mutta kokee myös heikon koulutustason olevan syynä näiden lapsiperheiden köyhyyteen, sillä esimerkiksi yksinhuoltajaäidit ovat heikommin koulutettuja kuin toiset äidit. (Karjalainen 2011, 75.)

Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 11) huomauttaa, että arjen, elämän ja lapsuuden määrittäminen on erilaista riippuen siitä, katsooko niitä aikuisen vai lapsen näkökulmasta, koska aikuisella ja lapsella on niiden kulusta erilaiset käsitykset. Hänen mukaansa on siis tarpeellista kysyä lapsilta suoraan, miten he kokevat arkensa.

8.2 Hyvinvointi

Hyvinvoinnin käsite viittaa yleisesti sekä yksilölliseen että yhteisötason hyvinvointiin. Yksilöllisen hyvinvoinnin osatekijöitä on Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen, onnellisuus ja sosiaalinen pääoma. Nykyään yhä useammin koettua hyvinvointia mitataan elämänlaadulla, jota muovaavat terveys ja materiaallinen hyvinvointi, samoin kuin yksilön odotukset hyvästä elämästä, ihmissuhteet, omanarvontunto ja mielekäs tekeminen. (THL [viitattu 7.9.2017].) Hyvinvointia on tutkinut myös Erik Allardt, joka määrittelee hyvinvoinnin muodostuvan kolmesta eri ulottuvuudesta. Näitä ovat elintaso, yhteisyyssuhteet ja itsensä toteuttaminen (*Having, Loving ja Being*). Lammi-Taskula ja Salmi (2014, 145) ovat soveltaneet Allardtin ulottuvuuksia lapsiperheiden hyvinvointiin kolmesta eri näkökulmasta. Having-ulottuvuutta edustaa lapsiperheiden toimeentulo sekä koettu aikapula perheen kanssa, loving-ulottuvuus kiteyttää lasten vanhempien tyytyväisyyden parisuhteeseensa ja being-ulottuvuus tarkastelee vanhempien työnjakoa hoiva- ja kotityön osalta. Lisäksi Niemelä liittää hyvinvoinnin ulottuvuuksiin vielä tekemisen tai työn, doing-ulottuvuuden (Törrönen 2012, 35).

Forssénin artikkelissa kerrotaan, kuinka kansainvälisissä tutkimuksissa on huomattu kotiolojen taloudellisen tilanteen ja aseman yhteyden sosiaalisiin suhteisiin ja elämän laatuun. Tämän mukaan lapsen hyvinvoinnin perusta on siis hänen perheensä; perheen erilaiset ulkoiset ja sisäiset resurssit kuten taloudellinen asema, vanhempien koulutustaso sekä perheen sisäiset voimavarat, joko suojaavat tai lisäävät riskejä lapsen hyvinvoinnin kannalta. (Forssén 2012, 109.)

Artikkelissa mainitaan myös kansallisten ja kansainvälisten seurantatutkimusten tuloksia, joiden mukaan perheen pitkäaikainen heikko taloudellinen tilanne ja köyhyys näyttäytyvät olevan yhteydessä lapsen fyysiseen ja psyykkiseen epäedulliseen kehitykseen sekä myöhemmässä vaiheessa myös vaikuttavan sulkevasti elämänmahdollisuuksiin. Yhtenä esimerkkinä artikkelissa mainitaan pienituloisten perheiden lasten suppeammat sosiaaliset suhteet verrattuna muihin lapsiin. (Forssén 2012, 109.) Ihmisen hyvinvoinnin tärkeisiin osatekijöihin kuuluvat työ ja perhe. Työn vaikutus hyvinvointiin näkyy toimeentulon lisäksi myös mielekkäänä toimintana, itsensä toteuttamisena ja sosiaalisina suhteina. Perhe-elämän tunne- ja hoivasuhteet puolestaan tuottavat ja ylläpitävät hyvinvointia. Koettu hyvinvointi on tasapainoa siitä, että aika ja voimat riittävät elämän eri osa-alueilla. Riskinä hyvinvoinnille on vaikeus työn ja perheen yhteensovittamisessa, esimerkiksi, riittävätkö ansiot tai tulonsiirrot perheen elättämiseen. (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 38.)

Kodissa arkinen hyvinvointi sitoo eri hyvinvoinnin osa-alueet yhteen. Siihen liittyvät perheen talous, sosiaaliset suhteet sekä mahdollisuudet toteuttaa itseään. (Törrönen 2012, 10.) Työ ja perhe ovat keskeisessä asemassa hyvinvoinnissa. Työssä ollaan tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa, joten sosiaaliset suhteet tulevat työn merkityksessä esille. Perheessä taas näkyvät tunnesuhteet ja hoivaaminen. Nämä tekijät ylläpitävät perheen hyvinvointia. (Salmi & Lammi-Taskula 2014, 38.) Vapaa-aika ja harrastukset ovat myös hyvinvoinnin osa-alueita, jotka auttavat vanhempia ja lapsia selviämään arjesta.

8.3 Jaksaminen

Sosiaaliset suhteet antavat arvokkuuden tunnetta, mikä auttaa perhettä jaksamaan siinä hetkessä (Isola & Suominen 2016, 106). Moilanen (2017, 49–50) kertoo esimerkin yksinhuoltajaäidistä, jonka kantava voima vivahteikkaassa arjessa on ollut läheiset. Ilman hyviä ystäviä ja naapureita hän ei olisi pärjännyt kodin ja lapsen hoidossa tiukassa taloudellisessa tilanteessa. Lisäksi perheen tilanteen ymmärtävien ammattilaisten merkitys auttoi yksinhuoltajaäitiä kasvamaan vanhemman rooliin. Vuori ja Åstendt-Kurki (2008, 754) toteavat tutkimuksessaan,

että suomalaisten pienituloisten perheiden äitien hyvinvointia vähensi merkittävästi läheisverkon ja sosiaalisten suhteiden puuttuminen jokapäiväisestä elämästä.

Jaksamiseen vaikuttaa stressi ja huoli omasta taloudellisesta asemasta. Stressin on todettu aiheuttavan muun muassa unen laadun heikkenemistä, vastustuskyvyn alenemista, lohtusyömistä sekä altistumista väkivallalle. (Isola & Suominen 2016, 29.) Vanhemmat tekevät ylitöitä yhtä lailla kuin muutkin ihmiset. He työskentelevät eri vuorokauden aikoina, kuten iltaisin ja yöllä. (Salmi & Lammi-Taskula 2014, 33.) Tämä voi vaikuttaa perheen hyvinvointiin ja jaksamiseen todella paljon. Erityisesti lapset saattavat kärsiä vanhempiensa poissaolosta.

Arki saattaa jäädä vanhimpien lasten harteille, sillä työn ja vapaa-ajan yhdistäminen on raskasta (Isola & Suominen 2016, 117). Perheen arki liittyy vahvasti vanhempien omiin aikatauluihin. Samalla työn ja perhe-elämän yhdistäminen on vaikeutunut. Vanhemmat tarvitsevat rahaa ja he käyvät töissä. Näin ollen vanhempien jaksaminen lasten kanssa saattaa vähentyä. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 24.) Kuitenkin kaiken tämän keskellä pitää muistaa, että työt myös lisäävät vanhempien voimavaroja, sillä silloin varsinkin äidit kokevat jaksavansa paremmin lasten kanssa. Ansiotyö tarjoaa hengähdystauon perheessä etenkin alle kouluikäisten vanhemmille. (Salmi & Lammi-Taskula 2014, 43.)

Laiho (2016, 41) kirjoittaa eräästä yksinhuoltajaäidistä, joka kertoo köyhyydessä pahinta olevan se, että joutuu elämään ennalta määrättyä elämäntapaa, jossa ruokaa on laitettava joka päivä mahdollisimman halvalla – jaksoi tai ei ja oli elämäntilanne mikä tahansa. Korkean elintason myötä turha vertailu ja kilpailu on lisääntynyt ja se on luonut liian suuria paineita muun muassa kodin rakentamisessa. Tässä yhteydessä on tärkeää miettiä sitä, mikä tekee oman perheen onnelliseksi, sillä merkityksellisempää on hienojen rakennelmien sijaan tyytyväinen perhe ja arjen sujuminen. (Torkki 2012, 245.)

8.4 Valinnat

Köyhyys ei selitä lasten syrjäytymistä, vaan se, miten taloudellinen tilanne rajaa valinnan mahdollisuuksia ja tulevaisuuden näkymiä. Talous ei näyttäydä selittävinä

taustamuuttujina, vaan se on olennainen osa ihmisten tapoja etsiä yhteistä tekemistä, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja arvostusta. Siksi olennaista on pohtia, millaisia asemia ja tulevaisuudennäkymiä lapsille tuotetaan. (Ruckenstein 2013, 23.) Ruckenstein (2013, 70) kirjoittaa teoksessaan myös, että köyhät lapset eivät voi kuluttaa samalla tavalla kuin keskiluokkaisen talouden edustajat, koska köyhien lasten arjessa on lukuisia materiaalisia ja käytännöllisiä esteitä.

Vanhemmat joutuvat tekemään arkipäivässä monenlaisia valintoja, kuten kuinka paljon rahaa he käyttävät viikossa ruokaan, koska he myös joutuvat maksamaan vuokran ja muut laskut. Laiho (2016, 40) kertoo yksinhuoltajaäidistä, jolla jää 400–500 euroa kuukaudessa ruokaan perusmaksujen jälkeen. Kun rahat ovat lopussa, hän tinkii omasta hyvinvoinnistaan muun muassa juomalla pelkkää kahvia ja syömällä keksejä ruuaksi. Hänninen ja Hänninen (2008, 108–109) viittaavat myös pienituloisten ruokailutottumuksiin, sillä he kertovat ruoan hinnan nousun huonoista vaikutuksista perheen hyvinvointiin. He muun muassa kertovat, että pienituloisilla ei ole mahdollisuuksia syödä terveellisesti, esimerkkinä he mainitsevat kalapuikkojen ja ranskalaisten halvan yhteishinnan. Tällöin kasvispainotteisessa terveellisessä ruoassa rahaa kuluu moninkertainen summa verrattuna kalapuikkoihin ja ranskalaisiin.

Hyvinvoinnin tinkimisen lisäksi lapsiperheissä joudutaan tekemään muitakin valintoja, joihin talous vaikuttaa. Perheet esimerkiksi ostavat kirpputoreilta vaatteita ja käyttävät kirjaston palveluita. Kaikkien näiden lisäksi perheillä on muitakin tarpeita ja haluja, joten he joutuvat sovittelemaan perheen erilaisia tarpeita heidän mielenkiintonsa mukaan. Näin ollen tulot ja varallisuus ovat suoraan yhteyksissä kulutusmahdollisuuksiin. (Niemelä & Raijas 2014, 106.) Varsinkin yksinhuoltajaperheissä vanhempi joutuu useammin jättämään arjessa esimerkiksi omat harrastuksensa pois (Broberg & Tähtinen 2009, 165). Kuten aiemmin on todettu, vanhempi laittaa lapsensa hyvinvoinnin etusijalle. Vanhempi tinkii omista harrastuksistaan, sillä useat harrastukset maksavat eikä lapsella välttämättä ole hoitajaa vanhemman harrastuksen ajaksi.

8.5 Haasteet

Lapsiperheissä joudutaan usein kamppailemaan aikapulan ja rahapulan välillä. Työssäkäynti on välttämätöntä toimeentulon kannalta, mutta se pienentää perheen yhteistä vapaa-aikaa. Sen sijaan ajan panostaminen perheeseen on pois tuloista. Nämä molemmat voivat joskus osua yhtä aikaa joihinkin perheisiin. (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 44.)

Lapsiperheiden elämässä haasteena voi olla pienituloisuuden lisäksi tukien hakemisen vaikeus, sillä se on usein monimutkaista ja työlästä. Perheen äidit kertovat omia kokemuksiaan tukien hakemisen haasteellisuudesta Penttilän (2011, 13–14) artikkelissa. Heidän mukaansa lapsiperheille kuuluvista tuista ei kerrota kaikkea yhdellä kerralla vaan yksi kerrallaan. He kertovat, että eri tilanteissa on vaikea tietää, mistä hakea mitään tukea ja mitä ylipäätään on saatavilla. Heitä myös ärsyttää tukien hakemisen liiallinen tarkkuus, sillä jos yksi rasti jää puuttumaan hakemuksesta, joutuu asian tekemään uudestaan.

Työttömien perheiden haasteena on pitkäaikaistyöttömyys, sillä se mahdollisesti lisää köyhyyden ja syrjäytymisen riskiä (Härkönen 2005, 114). Lapset eivät välttämättä voi viettää arkeansa samalla lailla kuin muut kaverit, sillä perheen taloudellinen tilanne rajoittaa harrasten mahdollisuutta. Tämä taas tarkoittaa sitä, että taloudellinen tilanne vaikuttaa lapsen yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja tärkeät vertaissuhteet saattavat jäädä vähemmälle. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 114.) Haasteet vaikuttavat lapsiin ja lasten mahdollisuuksiin harrastaa kalliita urheilulajeja, muutenkin pienituloisissa perheissä on haasteena isot kuluerät, esimerkiksi pesukoneen hajotessa.

Taloudellinen tilanne aiheuttaa perheessä ahdistusta ja epävarmuutta. Samalla vanhemmat kokevat huolta omasta jaksamisestaan ja myös omista kasvatustaidoistaan. Huolten ja haasteiden kasvu saattaa olla uhka perheen hyvinvoinnille. Parisuhteen tila on yhteyksissä koettuihin haasteisiin. Kun parisuhde voi hyvin ja siinä molemmat osapuolet ovat tyytyväisiä, on huolia paljon vähemmän. (Halme & Perälä 2014, 221–223.) Myös Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla -raportissa todettiin, että toimeentulo vaikuttaa parisuhteen tilanteeseen. Parisuhdeongelmien lisäksi monet vanhemmat kokevat huolta

omasta jaksamisestaan ja omista vanhemmuuden taidoistaan. (Karvonen & Salmi 2016, 38.)

Vuoren ja Åstedt-Kurjen (2008, 754) tutkimuksen tuloksena hyvinvoinnin haasteena voi olla ammattilaisten vähäinen luottamus äidin rooliin oman ja perheen hyvinvoinnin edistäjänä. Tämä johtuu yhdestä heidän tutkimuksensa tuloksena olevasta hyvinvoinnin osa-aineistosta, joka on optimistinen usko tulevaisuuteen ja siihen liittyvät tulevaisuuden suunnitelmat ja toiveet. Nämä liittyvät äitien uskoon omasta ja perheensä hyvinvoinnista ja hänen rohkeudestaan elää omien arvojensa mukaan. Heidän mukaansa tuen tarkoitus ei ole asettaa tiukkoja sääntöjä siitä, miten tulee ”hyvä äiti”, vaan pikemminkin vahvistaa äitien uskoa omaan itseensä ja muihin ihmisiin sekä siihen, mitä he voivat saavuttaa vanhempina, huolimatta rajallisista taloudellisista keinoista. (Vuori & Åstedt-Kurki 2008, 754.)

Krok (2012, 131) kuvailee köyhyden tunnetta rahan puuttumisen lisäksi myös häpeän tunteen kokemisena sekä erilaisten stereotyyppien kohtaamisena. Vuoren (2017, 33) teoksessa köyhyden stereotyyppioita kuvaa hyvin esimerkki yksinhuoltajaäidin toteamuksesta siitä, ettei hänen kodissaan näytä siltä kuin pitäisi köyhänä näyttää, eli masentavalta ja sotkuiselta, vaan sievältä ja nätiltä. Köyhyys vaikuttaa näiden lisäksi myös esimerkiksi ihmisen kokemaan hyvinvointiin sekä erilaisiin tilanteisiin käyttäen omia kykyjään. (Krok 2012, 131.) Artikkelissa tuodaan esille Ruth Listerin kaksi köyhän ihmisen selviytymisstrategian luokkaa: ne jotka liittyvät omaan elämään ja persoonallisuuteen ja yleisesti köyhien ryhmään liittyvät. Nämä kaksi luokkaa jakautuvat vielä kahtia, riippuen siitä, mihin strategialla tähdätään; olosuhteiden muuttamiseen vai olosuhteiden pitämiseen samanlaisina. (Krok 2012, 131.)

9 TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ PIENITULOISUUDESTA

Erilaisissa tutkimuksissa on selvitetty, että jotkut sosiaalityöntekijät tuntuvat lokeroivan omia asiakkaitaan erilaisten ongelmaryhmien kautta ennemmin kuin kaikkia koskettavan köyhyyden kautta, esimerkiksi kuvaamalla asiakkaitaan päihteidenkäyttäjiksi (Roivainen & Jalonen 2012, 157.) Artikkelissa puhutaan lisäksi sosiaalityöntekijöiden haasteista heidän kohdatessaan pienituloisia perheitä, ja yhtenä haastavana tilanteena koettiin se, tulisiko asiakkaita auttaa köyhyydessä vai pois köyhyydestä. Roivainen ja Jalonen (2012, 157) kirjoittavat myös siitä, että sosiaalityöntekijän omakohtaiset kokemukset vähävaraisuudesta vaikuttavat edistävällä tavalla pienituloisuuden suhtautumiseen.

Juuselan (2015, 61–62) pro gradu -tutkielmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijät kertovat näkökulmiaan köyhyydestä. He kertovat muun muassa auttavansa asiakkaita omalla ammattitaidollaan ja katsomalla tilannetta kokonaisuutena eli käytännössä työntekijät tekevät työnsä mahdollisimman hyvin, jotta asiakas saa parhaan mahdollisen avun. Tutkimuksen haastateltavista melkein kaikki olivat sitä mieltä, että he auttavat asiakkaita köyhyydessä eivätkä köyhyydestä pois, sillä köyhyydestä pois auttaminen tarvitsisi esimerkiksi enemmän aikaa työntekijöiltä. Tauno Hepola viittaa puheenvuorossaan (2017) työntekijöiden motivoitumiseen, sillä motivoituneet työntekijät suoriutuvat muita työntekijöitä paremmin.

Voutilaisen (2013, 118–120) pro gradu -tutkielmassa sosiaalityön ammattilaiset kertovat käsityksistään köyhyydestä ja siitä, mistä he ajattelevat perheiden köyhyyden ja taloudellisten vaikeuksien johtuvan. Hänen tutkimustuloksistaan selvisi, että työntekijät olivat sitä mieltä, että perheiden tilanteeseen vaikuttavat sekä yhteiskunnan rakenteelliset tekijät, että perheiden oma toiminta ja yksilölliset tekijät. Tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden mielestä myös sattuma voi vaikuttaa perheiden elämään. Lisäksi Voutilaisen (2013, 115) tutkimukseen osallistuneet työntekijät toivat esille sen, että sekä työelämän ulkopuolella olevia perheitä että työssäkäyviä perheitä koskevat toimeentulo-ongelmat. Hänen mukaansa tämä johtuu yhteiskunnassa tapahtuvista rakenteellisista muutoksista, jotka aiheuttavat riskejä erilaisissa elämäntilanteissa oleville perheille. Voutilainen (2013, 117) kirjoittaa, että köyhyys määrittää perheen ja lasten elämää ja toimintaa

kokonaisvaltaisesti. Se syrjäyttää perheitä ja lapsia vähentämällä heidän osallistumisen mahdollisuuksia samanlaiseen kuluttamiselämäntapaan kuin valtaväestöllä; aivan tavallisissa ja päivittäisissä tilanteissa perheet joutuvat rajoittamaan kulutustaan.

Niemelän (2010, 345) tutkimuksessa tutkittiin Kelan etuuskäsittelijöiden näkemyksiä köyhyyden syistä. Lapsiperheiden kohdalla köyhyyden syiksi osoittautuivat etenkin etuuksien tasoon ja järjestelmän monimutkaisuuteen liittyvät syyt. Työntekijöiden ammatilla on todennäköisesti vaikutusta pienituloisuuteen suhtautumisessa, sillä esimerkiksi Kelan käsittelijät ajattelivat useammin asiakkaiden hakevan tukea vilpillisessä tarkoituksessa, kun taas sosiaalityöntekijät ajattelivat vilpin olevan harvempaa. Työntekijöiden asenteet saattavat siis vaikuttaa asiakastilanteissa ja -palveluissa. (Blomberg, Kallio & Kroll 2016, 306–307.)

10 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

10.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen avulla saadaan selville, mistä ilmiöstä on kysymys ja samalla ilmiöstä saadaan perusteellinen näkemys. Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa on tutkimuksen ilmiön kuvaaminen, sen ymmärtäminen sekä tulkinnan kirjoittaminen. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan sanoja ja lauseita, kun taas määrällisessä tutkimuksessa keskitytään lukuihin. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus yleistää niin kuin määrällisessä tutkimuksessa. Analyysiä toteutetaan tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Aineistoa kerätään niin paljon kuin tarvetta on tutkimuksen ongelman ratkaisemiseksi ja ilmiön ymmärtämiseksi. (Kananen 2017, 33–35).

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkimuksessa on tarkoitus kuvata tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa paljastetaan tai löydetään näkökulmia todellisuuteen ennemmin kuin todennetaan jo olemassa olevia asioita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160–161.) Opinnäytetyön toteuttaminen haastattelujen avulla antaa mahdollisuuden tulkita vastauksia monipuolisemmin kuin esimerkiksi kyselylomakkeiden avulla ja aineiston kokoaminen on joustavampaa. Haastattelulla on myös muita hyviä puolia, kuten se, että haastattelijan on mahdollista tuoda haluamansa asiat vapaasti esille, vastaukset ovat monipuolisia ja tutkijat voivat syventää keskustelua esimerkiksi esittämällä lisäkysymyksiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 199–200.) Monipuolisuus toteutuu mahdollisimman hyvin, kun haastatteluun osallistujille annetaan mahdollisuus tutustua kysymyksiin etukäteen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73).

10.2 Aineiston analysointi

Tutkimusprosessissa aineiston keruu ja analyysi vuorottelevat. Ensin kerätään yhteen aineistoa, joka liittyy tutkimusongelmaan ja aineisto litteroidaan eli ääninauhoitukset kirjoitetaan kirjalliseen muotoon. Tämän jälkeen materiaalia

analysoidaan tutkimuskysymysten näkökulmasta ja näin aineistosta etsitään niitä kohtia, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiin. (Kananen 2017, 131–132.) Näin ollen aineiston analysoinnissa tutkijalle käy ilmi millaisia vastauksia hän saa ongelmiinsa (Hirsjärvi ym. 2007, 216). Opinnäytetyössämme haastattelimme tutkimukseen osallistujia ja sen jälkeen litteroimme aineiston. Tämän jälkeen siirryimme haastattelemaan muita osallistujia ja litteroimme haastattelun, ennen kuin siirryimme jälleen seuraavaan haastatteluun. Tällä tavalla tutkimuksessamme vuorottelivat aineiston keruu ja analyysi sekä saimme vastauksia pienituloisuuden merkityksestä pikkulapsiperheissä.

Toteutamme laadullisen tutkimuksen analyysin aineistolähtöisen sisällönanalyysin prosessin mukaisesti. Tämä jaetaan karkeasti kolmivaiheiseksi prosessiksi, jonka vaiheita ovat aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.) Analysoitavana informaationamme meillä on litteroidut haastattelut, joissa haastateltavien samat vastaukset on jaettu jokaisen haastattelukysymyksen alle erikseen. Niistä oli mielestämme helppo pelkistää aineistoa. Jokainen meistä kävi läpi prosessin vaiheet työntekijöiden, perheiden ja lasten näkökulmasta sekä jokainen kävi läpi litteroinnit, jotta saadaan mahdollisimman monipuolinen ja yhtenäinen näkemys analysoitavasta aineistosta.

Pelkistämisessä tiivistetään ja pilkotaan analysoitavan aineiston informaatiota, jota tutkimuskysymykset ohjaavat. Nämä ohjaavat etsimään ja merkitsemään olennaiset ilmaukset, jotka kirjataan ylös sen sisältöä kuvaavalla sanalla tai lauseella. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.) Pelkistämisen toteutimme siten, että etsimme ja alleviivasimme tutkimuskysymyksiimme vastaavia ilmauksia. Tämän ilmauksen viereen paperin reunaan merkitsimme ilmausta vastaavan sanan tai lauseen, joka kuvasi sitä asiaa yleisesti, mistä ilmauksessa puhuttiin.

Seuraavassa vaiheessa klusteroinnissa eli ryhmittelyssä edellisen vaiheen pelkistetyt ilmaukset käydään läpi tarkasti, ja niistä etsitään samankaltaisuutta ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä, jolloin syntyy alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä ja niitä kuvaavia ala- ja yläluokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Kun olimme pelkistysvaiheessa

saaneet luotua ilmauksille niitä kuvaavat sanat tai lauseet, listasimme ne ylös ja aloimme yhdistellä niistä saman aiheiset yhdeksi ryhmäksi. Jos aineistossa oli täysin samoja sanoja tai lauseita, yhdistimme ne. Kun nämä samanlaiset sanat olivat ryhmittäin, vedimme niiden aiheetta kuvaavan yhteenvedon sanalla tai lauseessa ryhmän viereen, joista syntyi luokkia.

Klusterointi vaiheen jälkeen aineistoa abstrahoidaan. Siinä erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään empiiristä aineistoa kuvaavat teemat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111–113.) Syntyneet luokat sisälsivät jo olennaista tietoa tutkimuksemme kannalta. Muokkasimme luokkien nimityksiä yleiskielellisistä teoreettisemmiksi käsitteiksi, lähelle teoriaosuuden käsitteitä. Näiden perusteella muodostimme alustavia lukuja ja alalukuja, joissa jäsentelimme kuvailevalla tasolla tuloksia. Näistä tuloksista nostimme esille samoja asioita, joita käsiteltiin vanhempien, lasten ja työntekijöiden vastauksissa. Lopuksi muodostimme näitä asioita kuvaavat teemat. Tutkimuksen teemoiksi muodostuivat haastateltavien määritelmät pienituloisuudesta, perheiden arki ja pienituloisuuden herättämät tunteet, perheiden voimavarat, lasten asema perheissä ja ylisukupolvisuus, perheiden saamat palvelut ja tuet sekä työntekijöiden keinot auttaa asiakkaitaan.

10.3 Tutkimusprosessi

Tutkimusprosessimme alkoi syksyllä 2017, jolloin teimme ensin tutkimusesitteet perheille ja työntekijöille sekä pohdimme, mistä löytäisimme haastateltavat henkilöt. Harjoitteluiden kautta saadut kontaktit ja omat ystäväpiirit paljastuivat lopulta laajoiksi ja moninaisiksi, joten päätimme lähettää heille ensin tutkimusesitteet, toivoen, että heidän joukostaan löytyisi haastateltavia. Myöhemmin päätimme laajentaa etsintöjämme myös kirkon diakoniatyöhön ja järjestötoimintaan. Tutkimusesitteiden lisäksi hankimme tarvittavat tutkimusluvut syksyn aikana sekä vielä tammi-kuussa 2018. Haastateltavat löytyivät Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan alueilta.

Saimme näistä eri yhteistyöpaikkojen kautta opinnäytetyöstämme kiinnostuneita vanhempia, jotka ottivat meihin yhteyttä sähköpostilla ja tekstiviestillä. Osa heistä kertoi heti yhteydenotossa omasta tilanteestaan ja perheestään, mistä pystyimme varmistumaan perheen osuvan pienituloisuus ja pikkulapsiperhe rajaukseemme. Osalta yhteydenottaneista vanhemmista saimme varmistettua nämä rajaukset kysymällä heidän tilanteestaan ja voisiko heidän lapsensa osallistua tutkimukseemme, jolloin saimme tietää perheen lasten iät. Muutama perhe saatiin heidän kanssaan työskentelevien sosiaalialan työntekijöiden kautta, milloin he pystyivät valitsemaan rajaukseemme sopivat perheet.

Ensimmäinen haastattelu pidettiin joulukuussa ja useita haastatteluita sovittiin tammikuulle. Tammikuussa ja helmikuussa löydettiin loput haastateltavat ja pidettiin nämä haastattelut, ja haastatteluita litteroitiin sitä mukaa, kun niitä pidettiin. Haastattelut pidettiin erilaisissa paikoissa haastateltavan tahdon mukaan, yleensä kuitenkin perheen kodeissa tai työntekijän työpaikoilla. Haastattelutilanteet myös vaihtelivat, sillä aikataulujen mukaan haastattelimme joko yksin tai kaksin tai kolmin. Haastattelut kestivät tilanteesta riippuen 10–75 minuuttia, kuitenkin keskimäärin yksi haastattelutilanne kesti 45 minuuttia.

Jaoimme haastattelut niin, että jokainen meistä litteroi yhtä monta haastattelua. Sitten aloitimme käymään litteroituja haastatteluja läpi edellisessä kohdassa kertomamme analyysiprosessin mukaisesti. Jaoimme myös tässä kohtaa haastattelut keskenämme mutta myöhemmin vaihdoimme aineistoja, jotta jokainen pääsisi perehtymään niihin. Etsimme haastatteluista teemoja ja vertasimme toistemme ajatuksia niistä. Työntekijöiden, perheiden ja lasten haastatteluista yhteensä muodostui litteroituja sivuja 79. Alustavat tutkimustulokset ja niiden analysointi kirjoitettiin suurimmaksi osaksi yhden viikonlopun aikana maaliskuussa. Seuraavana viikonloppuna keskityimme tarkastelemaan ja analysoimaan alustavat tulokset, ja kirjoitimme tuloksemme tulokset auki.

11 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen toteuttaminen anonymisti antaa tutkijalle vapauden ja mahdollisuuden käsitellä herkkäluontoisia asioita. Se myös rohkaisee haastateltavia puhumaan rehellisesti sekä antaa tutkijalle olennaista tietoa tutkimuksen kannalta. Tavoitteena on henkilöllisyyden pitäminen salassa. (Mäkinen 2006, 114–115.) Opinnäytetyössä osallistujien nimet pidetään salassa ja heistä käytetään tarpeen vaatiessa keksittyjä nimiä, sillä pienituloisuus aiheena on hyvin arkaluonteinen. Tutkimuksen kannalta henkilöllisyyden salaamisesta on etua, sillä haastatteluissa voimme keskustella herkistäkin asioista ilman, että tutkimukseen osallistujan tarvitsee miettiä sanomisiaan. Tällä tavoin turvataan osallistujien anonymiteetti. Opinnäytetyömme eettisyyttä lisää se, että annamme haastateltavalle mahdollisuuden tutustua haastattelukysymyksiin etukäteen.

Koska lapset ovat osana opinnäytetyön tutkimusta, lapsen huoltajilta tulee pyytää lupa. Huoltajan on myös keskusteltava tästä asiasta lapsen kanssa ennen kuin hän tekee päätöksen, jos se on mahdollista lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen (Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2010, 33). Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, ja annamme mahdollisuuden myös poisjäämiseen, vaikka kesken tutkimuksen. Tällöin otamme huomioon kaikkien edun ja itsemääräämisoikeuden. Lähestymme aihetta avoimesti ja ilman ennakkoluuloja. Meitä on kolme ihmistä tekemästä tutkimusta, joten jokaisen mielipiteet ja näkemykset tulevat esille. Näin olemme avoimia ja pystymme valitsemaan parhaimmat näkemykset ja tavat tutkimuksemme kannalta. Olemme tutkimuksessa rehellisiä ja oikeudenmukaisia, eli emme syrji tai suosi ketään. Kunnioitamme ihmisarvoa, joten kohtelemme jokaista tutkimukseen osallistuvaa arvokkaana yksilönä. Työ tehdään Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjallisten töiden ohjeen mukaisesti, ja vältämme suoraa lainaamista kirjallisuudesta.

Tutkimuksen eettisyydestä pitää kertoa tutkimukseen osallistuville. Heille selvitetään, kuinka heidän henkilöllisyytensä pidetään salassa ja kuka pääsee tarkastelemaan heidän tietojansa. (Mäkinen 2006, 116.) Kerroimme jo tutkimusesitteessä, että haastattelumateriaalia käsitellään nimettömänä ja eettisesti. Opinnäytetyön valmistuttua ja sen hyväksymisen jälkeen kaikki

materiaalit ja aineistot tuhotaan oikeaoppisesti. Aineistoja säilytetään niin, etteivät ulkopuoliset pääse niihin käsiksi, eikä niitä levitellä yleisillä paikoilla.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella erilaisilla tutkimus- ja mittaustavoilla. Yksi niistä on käyttää termejä reliabelius sekä validius. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen mittatulosten toistettavuutta, koska silloin nähdään tutkimustulosten olleen sattumanvaraisesta riippumattomia. Validiteetilla tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kuvaavan juuri sitä asiaa, mitä oli tarkoituskin mitata. Termit saatetaan liittää ennemminkin kvantitatiiviseen tutkimukseen, mutta näitä voidaan käyttää myös laadullisessa tutkimuksessa. Tärkeintä kuitenkin tutkimuksen kannalta on mitata luotettavuutta jollakin tavalla, vaikka kyseisiä termejä ei käytettäisikään. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231–232.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkijoiden tarkka selostus tutkimuksen jokaisesta vaiheesta. Tärkeää on kertoa tarkasti ja totuudenmukaisesti aineiston tuottamisen olosuhteista, kuten haastatteluista. Haastatteluista kerrotaan missä ympäristössä haastattelu toteutettiin ja oliko haastattelussa häiriötekijöitä. Tutkimuksessa kerrotaan myös haastatteluihin kulunut aika, virhetulkinnat sekä tutkijoiden oma itsearviointi kyseisestä tilanteesta. Tulosten tarkastelussa tutkijat kirjoittavat, millä perusteella he ovat tulkintansa esittäneet sekä perustelevat sen, mihin tulkintaan he ovat päätyneet ja miksi. Lukijan kannalta tutkimusselosteisiin kannattaa ottaa suoria haastatteluotteita tai muita dokumentteja tekstiä rikastuttamaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 232–233.) Kerromme tarkasti tutkimuksen eri vaiheista, esimerkiksi kauan haastatteluihin kuluu aikaa ja miten tutkimus etenee.

Erilaiset tieteelliset menetelmät kuvaavat tutkimuksen uskottavuutta ja luotettavuutta, esimerkiksi tutkimuksen tarkkuus ja huolellisuus näkyvät muun muassa haastatteluissa, arvioinnissa ja tutkimuksen tuloksissa. Hyvä tieteellinen käytäntö on osoitus tutkimuksen hyvästä toteutuksesta. Kuitenkin pitää muistaa, että tutkijat ovat aina itse vastuussa tutkimuksen eettisestä toteutumisesta. (Kuula 2011, 34.) Noudatamme hyvää tieteellistä käytäntöä.

Olemme tutkimuksessa tarkkoja ja huolellisia, esimerkiksi litteroimme haastattelut sanasta sanaan ja tutkimuksen tulokset vastaavat haastateltavien kertomuksia. Olemme vastuussa tutkimuksen eettisestä toteutuksesta, joten kerromme haastateltaville heidän anonymiteettinsä säilyvän. Säilytämme aineistot oikeaoppisesti ja hävitämme litteroinnit ja nauhoitukset opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

12 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Opinnäytetyömme tutkimukseen osallistui seitsemän vanhempaa. Haastatteluhetkellä haastateltavista neljä oli yksinhuoltajia ja kolme naimisissa. Yhdessä haastattelussa mukana oli aviopari, ja muissa haastateltavana oli vain yksi henkilö. Haastateltavat on nimetty kirjaimin A-F ja avioparin haastattelussa vaimo on nimetty tunnuksella B1 ja mies B2.

Vanhempien lisäksi haastatteluun osallistui yhteensä kahdeksan työntekijää. Haastattelukertoja oli viisi, joista kaksi pidettiin ryhmähaastatteluna. Työntekijät on nimetty kirjaimin A-E, niin että ensimmäisessä ryhmähaastattelussa ovat työntekijät D1 ja D2, ja toisessa ryhmähaastattelussa E1, E2 ja E3. Työntekijät olivat kaikki naisia, ja he työskentelivät kirkon diakoniatyössä, varhaiskasvatuksessa, lastensuojelussa, perhetyössä tai neuvolan perhetyössä. Aikaisempaa työkokemusta oli jokaisella työntekijällä pitkältä ajalta ja eri sektoreilta.

Tarkoituksenamme oli haastatella opinnäytetyössämme lapsia muutamasta perheestä. Erilaisten sattumien kautta pystyimme haastattelemaan lapsia vain yhdestä perheestä. Haastatteluun osallistui kolme lasta, jotka olivat iältään 6-, 10- ja 11-vuotiaita.

12.1 Pienituloisuuden määritelmät

12.1.1 Pienituloisuuden käsite vanhempien ja työntekijöiden kuvailemana

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat saivat määritellä omalla tavallansa pienituloisuuden käsitteen, ja mitä käsite heille tarkoittaa. He lähtivät määrittelemään käsitettä yleisellä tasolla, tuoden esille alimman luokan palkan tai tukien saamisen olevan syitä pienituloisuuteen ja siihen liittyvän jokapäiväisen rahan riittävyyden miettiminen. Lisäksi menojen suuruus tuloihin verrattuna oli osa pienituloisuuden määritelmää.

Pienituloinen on sellainen, joka nippanappa selviytyy arjesta, pienituloinen ei pysty säästään rahaa, kun ei sitä koskaan jää. Pienituloinen ei shoppaile, eikä oo trendien mukana, koska sellaiseen ei ole rahaa. Pienituloinen saa sen minimin, pienituloisella on toimeentulotukioikeus. (Vanhempi D)

Myös työntekijät lähtivät vanhempien tapaan kuvaamaan käsitettä yleisellä tasolla, puhuen tulo rajoista ja köyhyysrajoista. Pienituloisuuden yleisen tason määrittelyssä näkyi siten ylempien tahojen ja päättäjiä vaikutus heidän käsitykseensä siitä, mitä on pienituloisuus ja kuka on sen mukaan pienituloinen. Työntekijät olivat vanhempien kanssa samaa mieltä siitä, että pienituloisuuteen liittyy jokapäiväinen rahan murehtiminen. Kuitenkin työntekijät puhuivat pienituloisuuden suhteellisuudesta, ihmisen omasta kokemuksesta ja rahojen riittävydestä enemmän kuin vanhemmat. Kaikki vanhemmat kuitenkin kuvailivat itseään pienituloisina. Vanhemmilla pienituloisuuden määrittelyssä näkyi ulkopuolisten mielipiteiden vaikutus siitä, mitä pienituloisuus tarkoittaa.

12.1.2 Syyt pienituloisuuteen

Sekä vanhemmat että työntekijät olivat yhtä mieltä pienituloisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Vaikka vanhemmat puhuivat lähinnä oman heikon taloudellisen tilanteensa näkökulmasta ja työntekijät yleisesti omista huomioistaan, oli niissä paljon samoja asioita. Työttömyys, osa-aikatyöt, perhetausta, sairaudet ja niistä johtuvat eläkkeelle jäämiset ja opiskelu olivat yleisimpiä syitä. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat olivat sitä mieltä, että työttömyys ja osa-aikatyö ei liittynyt siihen, että he olisivat olleet haluttomia tai kyvyttömiä hakeutumaan työhön. Enemmän vaikutti sen hetkinen työmarkkinatilanne. Loput edellä luetellut syyt pienituloisuuteen liittyvät heidän sen hetkiseen elämäntilanteeseensa.

Työntekijät mainitsivat yksittäisiksi syiksi pienituloisuuteen vanhempien oman käyttäytymisen ja elämänhallintataidot. Näitä olivat päihteidenkäyttö, puutteelliset rahankäyttötaidot ja omien varojen yli eläminen. Yksi mielenkiintoinen maininta työntekijältä koski perheitä, jotka joutuvat muista itsestä riippumattomista tekijöistä niin sanottuun pienituloisuudenloukkuun, esimerkiksi jatkuvien huonojen sattumien takia, vanhemmat ovat tehneet väärin valintoja tai luottaneet väärään henkilöön.

Ei se ole tavallaan ihmisen vikakaan eikä syykään vaan on vaan tiettyjä asioita sattunu, tehny huonoja valintoja, tai luottanu vähän väärään ihmiseen tai väärässä kohtaa ja sitten niitä seurauksia saa kantaa vuosikausia eteenpäin... (Työntekijä D1)

12.2 Tunteiden kirjo

12.2.1 Pienituloisuuden herättämät tunteet

Haastateltavilla vanhemmilla heräsi erilaisia tunteita omasta tilanteestaan. Kielteisiä tunteita olivat järkytys, pettymys, ärsytys, suru, häpeä, pelko ja syyllisyys, kun taas myönteisiä tunteita olivat kiitollisuus ja rakkaus lapsiin. Haastatteluissa ilmeni vanhemmilla olevan myös positiivisia tunteita taloudellisesta tilanteestaan huolimatta, joista yksi oli kiitollisuuden tunteminen jo olemassa olevista tavaroista ja hyvistä asioista.

Työntekijöille heräsi erilaisia tunteita sekä perheiden tilanteista että omista henkilökohtaisista kokemuksista. Työntekijät kertoivat myös tuntevansa järkytystä siitä, että vanhemmat antavat tilanteiden kehittyä vakaviksi, ja monet kertoivat myös olevansa surullisia perheiden tilanteista. Lisäksi työntekijät toivat esiin häpeän ja syyllisyyden tunteen, kun he vertasivat omaa taloudellista tilannettaan pienituloisten asiakkaidensa tilanteeseen. Työntekijät kertoivat avoimesti tuntevansa joskus ärsyyntyneisyyttä perheitä kohtaan, varsinkin jos perheiden tilanne uusiutuu myöhemmin yrityksistä huolimatta.

Mut et sitten siinä kohtaa niinko kokee todella vaikuttaneensa siihen perheen tilanteeseen, mut sit saattaa käydä niin, et vuoden päästä puhelin soi ja sanoo, että mä oon taas siinä samassa tilanteessa. (Työntekijä A)

Yleisesti pienituloisuus ja pienituloisten kanssa työskenteleminen herätti työntekijöissä monenlaisia tunteita, sekä positiivia että negatiivisia. Kolme työntekijää pystyi samaistumaan asiakkaidensa tilanteisiin omien henkilökohtaisten ja työhistoriaan liittyvien kokemustensa kautta. Näiden kokemusten kautta työntekijät ovat nähneet laajasti perheiden kokemaa pienituloisuutta sekä ovat huomanneet yhteiskunnan päätösten vaikutuksen

perheiden pienituloisuuteen. Tämän kautta he pystyvät muodostamaan perheiden tilanteesta kokonaiskuvan ja auttamaan heitä oikealla tavalla.

Yksi työntekijä kertoi tuntevansa myötätuntoa asiakkaita kohtaan. Ensimmäisessä ryhmähaastattelussa keskusteltiin siitä, kuinka pienituloisten kanssa työskenteleminen oli saanut heidät arvostamaan omaa asemaansa ja ymmärtämään paremmin pienituloisten perheiden tilannetta. Työntekijät oppivat ymmärtämään pienituloisten ja hyväosaisten välistä kuilua, kuinka erilaisissa tilanteissa ihmiset elävät. Kaksi työntekijää puhui siitä, kuinka he haluaisivat katkaista ylisukupolvisuuden kierteen tai haluaisivat auttaa perheitä selviämään heidän tilanteestaan. Nämä työntekijöissä heräävät positiiviset tunteet auttavat näkemään vaivaa vähäosaisten tilanteen ratkaisemiseksi ja parantamiseksi.

Työntekijöissä negatiivisia tunteita herätti heidän mielestään rahankäyttäminen epäolennaisiin asioihin tai väriin asioihin, kuten päihteisiin mutta samalla ei muisteta maksaa esimerkiksi sähkölaskuja.

Ja niin niin, ja sitten välillä mä tunnen kiukkuakin vanhempia kohtaan siitä, että ne vanhemmat ei osaa käyttää sitä rahaa ihan fiksusti, että sitten vanhemmat käyttää sitä ihan turhanpäiväisiin asioihin ja sitten on ostamatta ne talvikintaat. Niin, sekin tunne on välillä. Ja että ne vanhemmat ei ymmärrä välillä tai niinku näe niitä lapsen tarpeita, tai sitten se, että tupakoidaan ja sitten sanotaan, että ei ole varaa ostaa lapselle kenkiä. (Työntekijä D1)

Kaksi työntekijää harmitteli myös sitä, että perheet päästävät tilanteensa liian pitkälle ja hakevat apua liian myöhään. Yksi työntekijä kertoi tuntevansa sääliä lapsia kohtaan halutessaan ostaa heille jotain nättiä, jotta he saisivat olla samanvertaisia kuin heidän ikätoverinsa. Toinen työntekijä kertoi tuntevansa surua lasten kehityksen puolesta ja lapsen mahdollisuuksista tulevaisuudessa. Ensimmäisessä ryhmätilanteessa työntekijät puhuivat siitä, etteivät he kehtaa kertoa asiakkaille esimerkiksi lomasuunnitelmistaan tai ravintolakäynneistään. Heidän mielestään siinä tulee esille liian jyrkkä vastakkain asettelu, että he olisivat jotenkin parempia ihmisiä, vaikeivat he omasta mielestään ole mitään rikkaita. He myös kertoivat tuntevansa syyllisyyttä esimerkiksi omista autoistaan, sillä heidän asiakkailtaan ei ole välttämättä varaa autoon, vaikka sille olisi tarvetta.

12.2.2 Perheiden tuntemukset pienituloisuudestaan

Keskusteltaessa pienituloisuudesta kysyimme vanhemmilta, leimaako käsite heitä jotenkin. Vanhempien mielestä pienituloisuuden leima vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin huonolla tavalla, esimerkiksi pienituloisena oleminen on heikentänyt sosiaalisia suhteita ihmisiin, joilla menee hyvin. Pienituloisuus käsitteenä leimasi lähes jokaista vanhempaa henkisesti, mutta käsite ei näy ulkopuolisille. Yksi vanhempi kertoi, että hän ei tuo ilmi omaa pienituloisuuttaan muille kuin hänen läheisilleen. Toinen vanhempi kertoi, että hän ei koe tulleen leimatuksi, sillä hänellä on aina ollut vähän rahaa. Hän kuitenkin mainitsee, että pienituloisuus vaivaa enemmän hänen poikaansa kuin häntä itseään. Yksi vanhempi vertasi omaa tilannettaan siskonsa tilanteeseen, mikä aiheutti hänessä negatiivisia tunteita.

Monet vertasivat omaa tilannettaan sekä hyvä- että huonotuloisempiin perheisiin, ja yksi kertoi järkyttyneensä tajutessaan olevansa pienituloinen. Hän kertoi tajunneensa tämän verratessa omaa tilannettaan yleisesti muihin pienituloisiin, ja hänen lausahduksensa tästä päätyikin opinnäytetyömme otsikoksi. Yksi vanhempi kertoi olevansa pettynyt omaan tilanteeseensa, sillä nyt pienituloisena hänen täytyi ajatella enemmän muita kuin omaa hyvinvointiaan. Osa vanhemmista tunsu ärsyyntymistä verratessaan tilannettaan hyvätuloisempiin läheisiin. Yksi vanhempi oli surullinen pienituloisuudestaan ja sen vaikutuksista elämäänsä. Yksi vanhemmista tunsu häpeää huonoista tavaroistaan ja omasta tilanteestaan. Kaikki haastateltavat toivat esille myös pelon siitä, että he näyttivät huonoa esimerkkiä omille lapsilleen. Yksi vanhempi kertoi tuntevansa syyllisyyttä lastensa vuoksi, sillä hänestä tuntui, että lapset jäivät paljosta paitsi.

...Mä huomasin yhtäkkiä, että niillekin tuli sitten se vaihe, ettei ne enää halunnu mitään. Ja sitten mulle tuli viä kauheempi tunne, että apua, että nyt mä traumatisoin ne jotenkin, ettei ne enää uskalla pyytää mitään. Ja sitten ne rupes kiittään jos me oltiin vaikka, jos oltiin jossain kisareissulla ja oli pakko käydä syömässä, jotain syötiin vaikka hesessä, niin ne oli että 'kiitos äiti kun ostit meille ruokaa' ja mä olin ihan sillain että apua että kyllä mä totta kai teille ruokaa ostan. (Vanhempi C)

12.3 Pienituloisuus arjen asioissa

12.3.1 Perheiden koettu hyvinvointi

Voimavarat. Voimavaroista kysyttäessä kaikki haastateltavat toivat esille rakkauden lapsiinsa. Yksi haastateltavista oli maahanmuuttaja, ja hän nosti esille lastensa paremman tulevaisuuden Suomessa, vaikka elintaso omassa maassa oli ollut paljon parempi, mutta esimerkiksi koulutus Suomessa on laadukkaampaa. Huumorintaju ja oma uskonto antoivat voimaa ja tukea yhdelle perheelle. Lapsilla nousi esille pienistä asioista iloitseminen esimerkiksi siinä, että he pääsevät lomalla uimaan tai metsästämään vanhempansa kanssa. Perheillä pienten ilojen löytäminen arjessa antoi voimaa monelle.

No siis siitä tietenkin, et meillä on hyvät välit vaimon kans ja lasten kans ja tuota meillä on katto pään päällä ja ruokaa vielä löytyy, niin niin perusasiat on kuitenkin niin ku vielä ainakin kuosissa. (Vanhempi B2)

Kuten harrastuksissa kertovassa kappaleessa jo todettiin, harrastukset auttavat jaksamaan. Oma asennoituminen tilanteeseen ja omien vahvuuksien tunteminen vaikuttavat positiivisesti arjessa. Tukiverkko ja hyvät välit läheisiin antavat myöskin voimavaroja.

Huolet. Arjesta kuitenkin löytyi useita erilaisia huolia. Yleisesti taloudellisen tilanteen heikkous oli monille jokapäiväinen huolenaihe, kuten myös oma jaksaminen ja terveys. Kaksi haastateltavaa toi esille jatkuvat sattumukset, jotka kuormittavat arkea normaalien huolien lisäksi, esimerkiksi kännykän ja auton hajoaminen lyhyellä aika välillä.

Niin, et sellasia, niin ku tavallaan koko aika sellast ylimäärästä, mikä sitten kuormittaa niin ku vielä lisää. Meniskin sillee tasasesti, oliskin normaalia arkea, jos...vois olla elämä niin paljon helpompaa, joo. Aina jostakin nitkahtaa, yhden pöydän jalan saat korjattua, niin toinen on katkaistu... (Vanhempi B2)

12.3.2 Arjen rutiinit ja rahankäyttö

Arjen rutiinit. Perheillä oli erilaisia päivärytmejä omissa tilanteissaan. Rutiinit muodostivat perheen arjen ja näin rytmittivät perheen arkea. Perheissä rutiinit korostuivat, sillä rutiinit loivat elämänhallinnan tunnetta ja toivat turvallisuutta lapsille.

Kahden vanhemman kohdalla lapset rytmittivät päivää, koska heitä piti viedä päivähoitoon tai kouluun. Myös työntekijät kertoivat varhaisvastuksen ja koulun tuomista aikatauluista, ja niiden vaikutuksesta esimerkiksi työttömän vanhemman päivärytmiin. Yksi vanhemmista kertoi työn määrittävän arjen kulkua, sillä aamut alkoivat aikaisin ja työpäivät olivat pitkiä sekä siinä samalla täytyi huolehtia lapsista. Sairaus, joko lapsen tai oma, hankaloitti arkea kahdessa perheessä ja yksi haastateltava kertoi kärsivänsä masennuksesta. Kaksi vanhempaa kertoi, että heidän on vain pakko jaksaa hoitaa taloutta omasta jaksamisesta huolimatta, sillä he olivat yksin.

Rahankäyttö. Työntekijät nostivat esiin lähinnä puutteita perheiden perustarpeissa, kuten ruuassa ja vaatteissa. Työntekijät nostivat esille, että perheet joutuvat koko ajan tekemään erilaisia valintoja, kuten ostavatko he lääkkeitä vai ruokaa. Perhetyöntekijä kertoi, että joissakin perheissä ei ole varaa ostaa jauhelihaa makaronilaatikkoon, vaan lihan tilalla käytetään porkkanoita. Lisäksi työntekijät kertoivat erilaisista taloudellisista apukeinoista, kuten EU:n ruoka-avustuksista, ruokakasseista ja diakoniatyöstä saatavasta taloudellisesta tuesta. Lisäksi sekä vanhemmat että työntekijät mainitsivat maksusitoumukset ja laskujen erämaksut keskusteltaessa rahasta.

Kaikki vanhemmat toivat samoja asioita esille puhuttaessa kuluista ja menoista. Vanhemmat kertoivat suurimman osan heidän tuloistaan menevän ruokaan. Kuluista muita mainintoja saivat myös lasten vaipat, lääkkeet, puhelimet ja lasten vaatteet. Ylimääräisiin rahamenoihin ei ollut varaa, esimerkiksi yksi haastateltava ei ollut ostanut uusia vaatteita itselleen muutamaan vuoteen. Yksi työntekijä toi esille loma-aikojen kuormittavuuden pienituloisissa perheissä ruokamenojen kannalta. Kun perheen lapset ovat päivähoitossa tai koulussa, vanhemmat säästävät kolmen aterian verran. Loma-aikoina, lasten ollessa kotona,

ruokakustannukset ovat paljon suuremmat, kun kahden aterian sijaan vanhempien pitää huolehtia viidestä ateriasta.

Yleisiä kuluja pikkulapsiperheillä olivat autot ja asuntoon liittyvät maksut, kuten vuokrat ja asuntolainat. Autoja pidettiin merkittävänä kuluina, mutta myös apuna arjessa. Suurimmalle osalle vanhemmista auto oli välttämätön työtilanteen, lasten tai asumispaikan vuoksi. Autoihin liittyi myös erilaisia huolia sen ylläpitomaksuista ja auton hajoamisesta, sillä perheille autot olivat välttämättömiä töiden takia. Yhdellä vanhemmalla täytyi olla auto lasten tapaamisoikeuksien vuoksi. Lisäksi vanhemmat puhuivat yllättävistä rahanmenoista, kuten sakkomaksuista ja autoon liittyvistä kuluista. Kolme vanhempaa puhui myös maksusitoumuksista ja laskujen erämaksuista. Yllättävät menot yhdessä kuussa vaikuttivat seuraavan kuun varoihin tai kuluttivat säästöjä.

Moni työntekijä toi esille perheiden pienituloisuuden esimerkiksi kertomalla, että perheillä ei ole varaa ostaa lapsilleen perusvaatteita, kuten lapasia tai talvikenkiä. Jos perheelle myönnetään maksusitoumus, silloinkin valitaan kaupasta kaikista edullisin tuote, eikä perheissä välttämättä seurata uusimpia trendejä. Yksi työntekijä kertoi eräästä perheestä, jossa ei ollut varaa vaihtolusvaatteisiin.

12.3.3 Säästäminen

Yllättävät rahamenot kuormittivat jokaisen pikkulapsiperheen arkea ja enimmäkseen vanhemmat valmistautuivat yllättäviin rahamenoihin säästämällä. Säästämisessä ajateltiin lasten tulevaisuutta ja lasten etua, sillä lasten kasvaessa ajankohdaksi tulee, esimerkiksi uusien vaatteiden, mopokortin tai auton hankkiminen. Neljä vanhempaa kertoi säästävänsä aina kun on mahdollista. Kaksi kertoi laittavansa rahaa säästöön myös lastensa tileille ja kaksi mainitsi erikseen laittavansa rahaa säästöön purkkiin, kutsuen sitä niin sanotuksi luksuskassaksi.

Kaksi vanhemmista kertoi suunnittelevansa ostoksensa etukäteen, mutta muut kertoivat muuten ajattelevansa rahan käyttämistä lähes päivittäin. Joillakin nousi esille se, että he maksavat ensin laskut ja velat ennen kuin käyttävät rahan muihin tarpeellisiin asioihin. Ylimääräisiin menoihin, esimerkiksi sukulaisten luona

vierailemiseen ja lasten retkiin tai vaatteisiin, perheet kertoivat varautuvansa ja säästävänsä etukäteen.

12.3.4 Vapaa-ajan viettäminen

Haastateltavien vastauksissa harrastukset oli merkittävä hyvinvointia lisäävä tekijä. Harrastuksiin vaikutti pikkulapsiperheiden taloudellinen tilanne. Joillekin vanhemmille harrastukset olivat erittäin tärkeitä ja ne olivat etusijalla taloudellisesta tilanteesta huolimatta, kun taas toiset vanhemmat karsivat perheen harrastuksista ensimmäisenä oman rahatilanteensa takia. Työntekijät korostivat harrastusten positiivisia vaikutuksia ja osa heistä pystyi auttamaan pikkulapsiperheitä harrastusmaksuissa.

Kaikilla perheillä oli harrastuksia, niin vanhemmilla kuin lapsilla. Harrastuksia kuitenkin yhdisti maksuttomuus tai muuten alhaiset maksut. Vanhemmille yleistä oli kotona harrastaminen, kuten lukeminen, käsityöt ja ulkoilu. Lapset kävivät erilaisissa seurakunnan järjestämissä kerhoissa. Yhdelle perheelle lasten liikuntaharrastukset olivat erityisen tärkeitä.

No kyllä me sitten harrastettiin ja se on mun mielestä se viimeinen mistä meillä luovutaan, koska meillä on tosi innokkaita, meillä lapset tosi paljon harrastaa. (Vanhempi C)

Kaksi vanhempaa kertoi, että heidän lapsillaan ei ole harrastuksia eivätkä he ole painostaneet lapsiaan liittymään mihinkään harrastukseen. Työntekijät painottivat vapaa-ajan ja harrastusten tärkeyttä lasten kehityksen ja kaverisuhteiden tukena. Kaksi työntekijää puhui siitä, että yhteisten harrastusten puuttuminen voi johtaa pienituloisilla lapsilla ryhmän ulkopuolella jäämiseen. Raha vaikutti kuitenkin perheissä siihen, minkälaisia harrastuksia perheenjäsenillä on, esimerkiksi yksi perhe ei enää pysty käymään uimahallissa, vaikka lapset haluaisivat käydä siellä usein.

Lasten kanssa keskusteltiin heidän harrastuksistaan ja vapaa-ajastaan. Harrastukset heillä olivat kotipainotteista, kuten leikkimistä ja pelaamista sisarusten kanssa. Toinen lapsista kertoi käyvänsä metsästävässä isänsä

kanssa. Lapsilla oli paljon sellaisia leluja, joita he olivat itse tehneet tai saaneet toisiltaan.

Yksi työntekijä toi esille lasten korkeat harrastusmaksut, mikä on ongelmana varsinkin monilapsiperheissä. Joissain perheissä ei ole varaa ostaa lapsille omia urheiluvälineitä, jolloin niitä lainataan koululta tai kavereilta. Sisaruksilla saattaa myös olla yhteiset liikuntavälineet. Näille perheille, joilla ei ole varaa maksulliseen vapaa-ajan viettoon, on tärkeää yhteiskunnan tarjoama tuki, kuten sosiaalitoimelle lahjoitetut erilaiset pääsyliput erilaisiin vapaa-ajanviettopaikkoihin ja järjestöjen erilaiset lahjoitukset. Siinä samalla voidaan näyttää vanhemmille mallia ja olla tukena perheiden arjessa.

Lomat. Haastatteluissa tuli ilmi lomien vaikutus perheille. Pienituloisissa perheissä harvoin lomailaan muualla kuin kotikunnassa. Toisessa ryhmäkeskustelussa, jossa olivat työntekijät E1, E2 ja E3, keskusteltiin loma-ajoista pienituloisen perheen kohdalla. He kertoivat, etteivät perheet kykene menevään lomalle, esimerkiksi kylpylään tai laskettelemaan. Perheille voi olla jopa kynnyks mennä läheiseen kaupakeskukseenkin tai yleensä käydä ostoksilla lomien aikana, jolloin sitten perheet pysyvät kotona. Lisäksi heidän mukaansa lapset eivät välttämättä huomaa ja ajattele sitä, että lomaa vietetään yksinkertaisemmin verrattuna muihin perheisiin. Kuitenkin lapset saattavat ymmärtää sen lomilta palattaessa, kun päivähoitossa tai koulussa kysellään, mitä tehtiin lomalla. Lapsi tajuaa, ettei hän ole käynyt missään toisen lapsen kertoessa olleensa esimerkiksi matkoilla Suomessa tai ulkomailla.

12.4 Perheiden ulkopuoliset voimavarat

12.4.1 Perheiden tukiverkko

Perheillä on erilaisia tukiverkkoja, ja ne koostuvat eri tuen antajista. Vanhempien elämässä tukiverkostot olivat hyvin erikokoisia. Jokaiselle vanhemmalle tukiverkostot olivat tärkeitä, mutta heidän mielestään tukiverkostot voisivat olla vieläkin laajempia. Haastateltavista kaikki vanhemmat saivat tukea ja apua tukiverkostosta ja se auttoi heitä jaksamaan arjessa, esimerkiksi kolme

vanhemmista mainitsi saavansa apua ja tukea omilta vanhemmiltaan erityisesti lasten hoidossa. Myös muut läheiset, kuten omat aikuiset lapset, kaverit tai sisarukset, auttavat jaksamaan arjessa. Eräs vanhempi kertoi käyvänsä psykoterapeutilla ja että hän saa tukea lasten hoitamisessa tukiperheeltä. Yksi kertoi käyvänsä AA:ssa ja saavansa sieltä vertaistukea. Toisen kohdalla usko ja oma seurakunta olivat tukena. Kahden vanhemman kohdalla tukea saatiin myös perhetyön kautta.

Yksi vanhemmista kertoi, ettei hän saa tukea tai ymmärrystä omalta työpaikaltaan ja toinen toivoi, että oma tukiverkko voisi olla laajempi ja lähempänä. Kaksi vanhempaa kertoi, että heidän sukulaisensa asuivat liian kaukana ja yksi vanhempi sanoi, ettei hän ole väleissä oman sukunsa kanssa. Monet vanhemmat toivat esille sosiaalisten suhteiden puuttumisen tai vähyyden. Se näkyi yksinäisyyden tunteena tai tukiverkon heikkoutena. Yksi perhe kertoi sosiaalisten suhteidensa heikentyneen elintason tiputtua selvästi ja sanoi tämän myös näkyvän lastensa kaverisuhteissa. Sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen jäi usein muiden arkiaskareiden varjoon.

Työntekijät eivät kummemmin kommentoineet asiakasperheidensä sosiaalisia verkostoja. Kuitenkin toisessa ryhmähaastattelussa keskusteltiin siitä, että asiakkaat olettavat yhteiskunnan huolehtivan heistä, vaikka työntekijöiden mielestä olisi tärkeämpää aluksi etsiä apua asiakkaan omasta lähipiiristä.

12.4.2 Mielekkään arjen kokeminen perheissä

Ylimääräiset ostokset. Useilla pikkulapsiperheillä ei ole työntekijöiden mukaan varaa sisustaa, ostaa lapsilleen leluja tai astiakokonaisuuksia eikä kaikilla ei ole varaa älypuheliiniin tai kännyköihin ylipäänsä. Työntekijöiden haastattelussa kävi ilmi, että he ovat huomanneet vanhempien ottavan esimerkiksi pikalainaa tai luottoa ostaakseen lapsille vaatteita tai syntymäpäivälahjoja. Monet perheet työntekijöiden kertoman mukaan käyttävät hyväksi kirpputoreja tai Facebookin roskalavaa, josta voi hakea ilmaiseksi vanhoja tavaroita ja vaatteita. Haastattelemistamme vanhemmista kaksi ja lasten haastattelussa lapset kertoivat käyvänsä ostoksilla kirpputoreilla pienituloisuuden vuoksi. Yksi vanhempi toi esille

paheensa tehdä heräteostoksia. Lisäksi lasten haastatteluissa lapset kertoivat, että esimerkiksi kauppareissulla he eivät välttämättä saa haluamaansa, vaan yleensä keskitytään ruokaostoksiin.

Toisessa ryhmähaastattelussa työntekijät keskustelivat hamstraamisesta, jonka he olivat huomanneet olevan ongelma muutamassa heidän asiakasperheissään. He kertoivat esimerkiksi, että lapsilla saattoi olla valtavia määriä perusvaatteita kuten t-paitoja ja housuja, mutta heiltä voi silti puuttua kunnan talvivaatteet. Myös kuivaruoka-aineita ja rikkiäisiä tavaroita hamstrattiin. Työntekijät kertoivat, että he olivat myös keskustelleet näiden perheiden kanssa ja saaneet selville, että yksi syy hamstraamiseen on se, ettei näiden perheiden vanhemmilla ole ollut omassa lapsuudessaan mitään.

Lemmikit. Muutaman työntekijän kummastukseksi kuitenkin monissa perheissä pidetään lemmikkieläimiä, joita voidaan käyttää jopa näyttelyissä. Lemmikkieläinten pitäminen pienituloisissa perheissä herätti monissa työntekijöissä keskustelua. He tuntuivat pitävän lemmikkieläimiä turhina ja ylimääräisinä kuluina ja rasitteina perheiden arjessa. Kuitenkin erään vanhemman haastatteluajan ulkopuolisessa keskustelussa kävi ilmi, että hänen kissansa toimii terapialemmikkinä.

Päihteidenkäyttö. Päihteidenkäytöstä oli puhetta lähinnä työntekijöiden kanssa, jotka toivat sen esille joko syynä pienituloisuuteen tai kun keskusteltiin vanhempien huonoista rahankäyttötaidoista. Lisäksi päihteidenkäyttö nousi esille kahdessa vanhempien haastattelussa. He nostivat esille hyvin suoraan, etteivät he osta tai käytä päihdetuotteita, kutsuen niitä turhiksi kuluiksi.

12.5 Lapsen asema ja ylisukupolvisuuden ilmiö

12.5.1 Lasten asema perheissä

Yhtenä haastattelukysymyksenä työntekijöille oli, millä tavalla pienituloisuus vaikuttaa lapseen. Viisi työntekijää toi esille lasten uhrautuvuuden, mikä tarkoittaa sitä, että lapset ovat oppineet olemaan pyytämättä vanhemmiltaan kalliita asioita,

koska he tietävät, että vanhemmilla ei ole varaa. Lapset jopa piilottavat tai hävittävät synttäräkutsuja, koska he eivät halua tuottaa vanhemmilleen lisää huolia. Lapset luopuvat jo pieninä omista toiveistaan ja tyytyvät vähään. Yksi työntekijä puhui vanhempien vääristä olettamuksista, kuten lapsi on tyytyväinen tilanteeseensa, kun hän ei pyydä mitään, vaikka se ei välttämättä ole niin. Näissä perheissä työntekijän mielestä lapselta puuttuu vapaus olla lapsi, lupa kiukutella ja haluta erilaisia asioita.

Että lapset on lojaaleja vanhemmilleen ja haluaa suojella vanhempiaan eikä halua aiheuttaa lisää ongelmia ja näissä perheissä lapset ottaa sellasen ison taakan sitte kannettavaksi että ne luopuu jo pienestä asti omista toiveistaan ja tuota uhrautuu sillälailla että se on jännä kuinka lapsi sen jo tosi pienenä oppii mitä asiat maksaa... (Työntekijä D1)

Lasten haastattelussa keskustelimme lasten arkipäivistä, harrastuksista ja muista tärkeistä asioista kysymättä kuitenkaan suorasti heidän perheensä taloudellisesta tilanteesta. Monesti lapset kuitenkin toivat itse tämän asian esiin. Kysyimme haastattelussa, mitä lapset haluaisivat taikureina taikoa itselleen. Yhden lapsen vastauksesta ilmeni huoli oman vanhempansa tilanteesta, vaikka hän myös puhui omista toiveistaan. Hän vastasi taikurikysymykseen seuraavalla tavalla:

Kaikkia goottivaatteita mitä löytyy. No että isi paranis. Ja sitten että isi saa työn. Mä keksin että mä asuisin Avatar-maailmassa. (Lapsi A)

Lasten haastattelun aikana huomasimme, että lapset ovat yllättävän hyvin tietoisia perheensä tilanteesta, ja toivat esille vanhempansa työttömyyden tai perheen varattomuuden. Haastattelua analysoidessa tulkitsimme, että varsinkin tämän perheen vanhempien lasten kanssa on voitu keskustella perheen pienituloisuudesta. Lapsille on kuitenkin opetettu rahanhallintaa, sillä he saavat joskus viikkorahaa kotitöistä ja luvan käyttää ansaitun rahan, miten haluavat. Tästä tulkitsimme myös sen, että itse ansaittu raha toi lapsille tunteen siitä, että ei riipu vanhempien tuloista, saavatko he haluamansa asian. Tämä tuli myös ilmi lasten vanhempien haastattelussa, jossa vanhemmat kertoivat, että lasten halutessa mopokortin ja mopon rahat otetaan niihin lasten omista säästöistä.

12.5.2 Ylisukupolvisuuden ilmiö

Työntekijöiden mielestä kotoa opituilla käyttäytymismalleilla ja asenteilla oli yhteyksiä pienituloisuuteen. Myös vanhemmat toivat esille kotona opittujen käyttäytymismallien ja motivaation merkityksen pienituloisuuden jatkumiseen. Neljällä vanhemmalla pienituloisuutta löytyi myös omasta lähisuvusta. Joidenkin työntekijöiden mukaan osa vanhemmista turtui tilanteeseensa ja tyytyi siihen, mitä heillä on sen sijaan, että he yrittäisivät parantaa omaa tilannettaan.

Se malli tavallaan opitaan, saatetaan oppia joissakin tapauksissa. Ei tässä mitään töitä tarvita, ei oo tavallaan nähtykään välttämättä sitä että käydään töissä ja siltikin vaan ne vanhemmat suurinpiirtein selviää. Sitten kun vanhemmat ottaa lapsensa joukkoon tänne toimistoihin näihin viranomaistahojen luo. Siitä lapselle voi tulla se käsitys että tää on se systeemi. (Työntekijä B)

Jokainen vanhempi toi esille myös pelon siitä, että he näyttivät huonoa esimerkkiä omille lapsilleen. Lasten haastatteluissa vanhempien antama esimerkki tuli myös esille puhuttaessa haaveammattista, joka liittyi metsästyksen. Tästä ei kuitenkaan voi vetää suoraa päätelmää pienituloisuuden siirtymiseen, sillä oli kyse yhden lapsen haaveilusta. Eräs haastateltava vanhempi liitti pienituloisuuteen vaikeuden käyttää rahoja oikein tai käyttää ansaitsemiaan rahoja, kun aiemmin sellaisia ei ole ollut käytettävissä, minkä hän on huomannut itsessään ja vanhimmassa lapsessaan. Yksi työntekijä kuitenkin puhuu myös siitä, kuinka vanhempi voi omilla valinnoillaan pyrkiä irti vanhasta elämäntyylistään. Lisäksi vanhempi voi haluta tarjota lapselleen laadukkaampia asioita heikosta rahatilanteesta huolimatta, edes vähän halvemmalla kuin ei ollenkaan, kuten vaatteita ja edullisia kokemuksia.

Mut kyl sit onneks näkyy niitäkin, jotka niinku pyrkii tekemään, vaikka yh-äiti on jo kolmannessa polvessa sitä huono-osaisuuden ketjua ja sit hän päättää et hän lähtee opiskelemaan, vaikka sairaanhoitajaksi ja tekee niinku vahvasti töitä sen eteen ja... Et nyt ihminen on ymmärtänyt jotain, et mä voin katkaista tän kierteen, et tää ei oo automaatio. (Työntekijä A)

12.6 Palvelut, tuet ja edut

Haastateltavia henkilöitä yhdistää huonon työtilanteen tai työttömyyden lisäksi huono terveydentila ja siitä johtuva pienituloisuus. Taloudellinen tilanne vaihteli perhekeskeisesti, mutta kaikkia yhdisti oma kokemus rahojen riittämättömyydestä. Lisäksi kaikki perheet saivat erilaisia avustuksia, joista yleisimpiä olivat lapsilisät, asumistuki, elatusmaksut ja toimeentulotuki. Muita saatuja tukia olivat ansiopäiväraha, vammaistuki, kansaneläke ja opintoraha. Yksi haastateltava kertoi hakevansa ruokakasseja ja sosiaalitoimen auttavan lapsen harrastusmaksuissa.

Työntekijöillä on monenlaisia keinoja auttaa ja tukea perheitä, ja menetelmät ovat samankaltaisia eri ammattikunnissa. Yleensä ensimmäisenä keinona käytetään keskustelua ja tilanteen selvittämistä, pohditaan mihin tuloja käytetään, onko kaikki mahdolliset tuet haettu ja mahdollisesti sovitaan uusia eräpäiviä tai erämaksuja. Perhediakoni ja perheohjaaja puhuivat erilaisista taloudellisen avustamisen keinoista, esimerkiksi lomatuista, ruoka-avusta ja maksusitoumuksista. Toiset työntekijät kertoivat, että he auttavat perheitä laatimaan budjettia ja viimetiassa he näyttävät ja laskevat paperille, kuinka paljon henkilöllä on varaa ja kuinka paljon asiat maksavat.

Joillekin perheille voidaan tarjota keskustelu- ja kuunteluapua, ja yhden työntekijän mukaan toivon ylläpitäminen on tärkeä osa auttamisprosessia. Lähes kaikki työntekijät toivat esille asiakkaiden auttamisen ”ihan kädestä pitäen”, oli kyseessä sitten tukihakemusten vieminen postiin tai työntekijän mukaan lähteminen viranomaistapaamisiin. Neuvolan perhetyön ja perhetyön tarjoama lapsiperheiden kotipalvelu on suuri apu monille. Lisäksi myös erilaiset hankkeet, järjestöt, vapaaehtoiset sekä tukikummit ja -perheet ovat esille tuotuja keinoja auttaa.

Useat työntekijät kertoivat, kuinka he auttavat asiakkaitaan täyttämään ja hakemaan heille kuuluvia tukia, sillä asiakkaat eivät itse joko osaa tai eivät kykene niitä hakemaan. Myös muutama vanhempi nosti esille tukien hakemisen vaikeuden. Kuitenkin työntekijät puhuivat asiakkaan omasta tahdosta ottaa apua vastaan ja asiakkaan omasta halusta muuttua. Keinoja auttaa asiakkaita on monia, mutta jos asiakas ei halua vastaanottaa apua, ei häntä voi siihen pakottaa. Työntekijät mainitsivat tukiperheet, ja niiden merkityksen lapsille ja perheille.

Varhaiskasvatus. Haastatteluissa keskustelimme työntekijöiden kanssa varhaiskasvatuksen merkityksestä lasten kehitykselle. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että varhaiskasvatuksella on positiivisia vaikutuksia lapsen kehitykselle, tarjoamalla perustarpeita ja virikkeitä. Monet haastateltavat toivat esille säännöllisten ruoka-aikojen tärkeyden ja lämpimän ruoan saamisen sekä rutiinit varhaiskasvatuksessa. Kaksi vanhempaa mainitsi vievänsä lapsensa hoitoon päiväkotiin. Samalla rutiinit vaikuttavat hyvällä tavalla vanhempien arkeen heidän ollessa koko päivän kotona. Lisäksi työntekijät mainitsivat, että kotona vanhemmat eivät välttämättä pysty kehittämään lapselle monipuolista viriketoimintaa. Varhaiskasvatuksessa pienituloisten perheiden lapset saavat kokea itsensä samanarvoiseksi muiden lasten kanssa, kun he saavat perhetaustastaan riippumatta muodostaa kaverisuhteita ja kokea samanlaisia asioita, joista jäisi paitsi lapsen ollessa kotona. Lisäksi yksi työntekijä kertoi, että varhaiskasvatus mahdollistaa erilaisia matkoja, joista pienituloisen perheen lapsi jää juuri paitsi.

13 TULOSTEN YHTEENVETO JA TARKASTELO

Tässä luvussa tarkastelemme tärkeimpiä tutkimustuloksia sekä vastaamme tutkimuskysymyksiin. Haastatteluiden analysoinnin aikana huomasimme monia yhtymäkohtia meidän opinnäytetyön tuloksien ja teorian välillä. Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuoda esille pikkulapsiperheiden kokemuksia ja sosiaalialan työntekijöiden näkemyksiä pienituloisuudesta.

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme liittyi pienituloisuuden ilmenemiseen arjessa vanhempien, lasten ja sosiaalialan työntekijöiden näkökulmasta. Perheiden arkea kuvaava tekijä vanhempien ja työntekijöiden haastatteluissa oli joka päiväisen rahan riittävyyden miettiminen, ja sen vaikutus tavallisiin arkeen kuuluviin asioihin. Pienituloisuus ilmeni perheiden arjen rutiineissa, rahankäytössä, säästämässä ja vapaa-ajan viettämisessä. Työntekijöiden näkökulmasta perheiden pienituloisuus ilmenee lähinnä puutteina perustarpeissa, jolloin rahankäyttöön liittyy valintojen tekemistä, kun rahaa riittää vain välttämättömiin tarpeisiin. Näistä joudutaan valitsemaan lisäksi aina edullisin vaihtoehto, jolloin ei välttämättä pystytä elämään valtavrassa elävien ihmisten trendien mukaan.

Vanhempien näkökulmasta pienituloisuus ilmeni arjessa kuluina ja menoina, jotka liittyivät välttämättömiin perustarpeisiin, kuten ruokaan, lasten vaatteisiin ja asuntoon. Kuluihin ja menoihin liittyivät vanhempien arkea kuormittavat jatkuvat sattumukset, kuten kännykän ja auton hajoaminen lyhyellä aikavälillä, mikä lisäsi entisestään huolta rahan riittävyydestä. Myös Halme ja Perälä (2014, 221-223) toteavat taloudellisen tilanteen aiheuttavan perheessä ahdistusta ja epävarmuutta. Lisäksi Salmen, Saulin ja Lammi-Taskulan (2009, 78) mukaan näissä lapsiperheissä jokainen euro pitää käyttää oikein, jolloin he eivät voi säästää rahaa yllättäviä menoja tai tulonmenetyksiä varten, mikä taas voi vaikeuttaa elämää merkittävästi. Toisaalta haastateltavat vanhemmat kertoivat säästävänsä yllättävien rahamenojen varalle. Säästämässä ajateltiin lapsien etua ja tulevaisuutta laittamalla rahaa heidän tileilleen. Säästämisen avulla varauduttiin ennakolta tiedettäviin menoihin, millä saatetaan taata samanarvoisia kokemuksia valtavrassa eläviin verrattuna.

Haastatteluissa tuli ilmi, että pienituloisten perheiden arjessa vapaa-ajan viettäminen on rajallista. Vähäiset tulot rajaavat harrastusten ja lomien viettämisen maksuttomiin tai edullisiin vaihtoehtoihin, minkä takia joillakin perheillä harrastukset ja lomien viettäminen olivat kotipainotteisia. Lapsi ei välttämättä ajattele, että kotona vietetään vapaa-aikaa yksinkertaisemmin. Lapsen ollessa ikätoveriensa kanssa hän voi kuitenkin huomata, ettei ole tehnyt samanlaisia asioita vapaa-ajalla kuin kaverinsa. Työntekijät pitivät harrastuksia lapsen kehityksen kannalta tärkeinä, ja myös joillekin perheille harrastukset olivat erittäin merkittäviä, jolloin he tinkivät muista asioista. Niemelän ja Raijaksen (2014, 106) mukaan tulot ja varallisuus ovat suoraan yhteyksissä kulutusmahdollisuuksiin.

Lasten, vanhempien ja työntekijöiden haastatteluissa tuli hyvin esille piiloköyhyys, mikä tarkoittaa vanhempien ajattelevan lapsiaan ja heidän hyvinvointiaan ensin. Pienituloisten perheiden äidit vähentävät usein kulutustaan taatakseen muiden perheenjäsenten, erityisesti lasten, elintason, jolloin äitien elintaso voi jäädä muiden perheenjäsenten elintasoja alhaisemmaksi. (Repo 1996, Repon 2009, 78 mukaan.) Samalla kuitenkin lapset ovat hyvinkin tietoisia perheensä tilanteesta, mikä ilmeni lasten haastatteluissa.

Toinen tutkimuskysymyksistämme liittyi pikkulapsiperheiden koettuun hyvinvointiin, eli siihen millainen on heidän hyvinvointinsa. Huolet olivat esillä jokaisessa perheen haastattelussa ja ne vaikuttivat vanhempien hyvinvointiin negatiivisella tavalla. Haastatteluista tuli ilmi pienituloisuuden vaikuttavan kokonaisvaltaisesti perheiden hyvinvointiin eli fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Fyysinen hyvinvointi näkyy useassa perheessä sairauksien muodossa, mitkä heikentävät perheenjäsenten jaksamista. Sosiaalisen hyvinvoinnin vajeet näkyvät vapaa-ajassa, esimerkiksi ei ole rahaa käydä kahvilla, syömässä tai harrastuksissa. Vanhempien mukaan sosiaalisten suhteiden puuttumisen tai sosiaalisen suhteiden vähyyden tuoma yksinäisyys tai tukiverkon heikkous vaikuttivat negatiivisesti sosiaaliseen hyvinvointiin sekä psyykkiseen hyvinvointiin.

Lisäksi psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttivat vanhempien tuntemukset omasta pienituloisuudestaan verratessaan muihin ihmisiin ja huoli siitä, minkälaisen tulevaisuuden oma lapsi saa. Psyykkistä hyvinvointia kuitenkin edisti vanhempien

voimavarat, kuten oma asennoituminen ja omien vahvuuksien tunteminen, kiitollisuuden tunne siitä, mitä heillä on jo sekä rakkaus lapsiin. Haastatteluista tuli esille myös lapsen näkökulma psyykkiseen hyvinvointiin. Siihen vaikuttaa lapsen uhrautuvuus ja itsetunto, sillä samanlaisten kokemusten puute ikätovereihin nähden aiheuttaa lapselle eriarvoisuuden tunnetta, joka voi pitkälle edetessään aiheuttaa syrjäytymistä. Lisäksi perhesuhteet saattavat kärsiä lapsen ja vanhemman välillä, esimerkiksi väsymyksen vuoksi.

Pienituloisuuteen ja köyhyyteen liittyi sekä teoriassa että tuloksissa rajoittunut sosiaalinen toimintakyky. Rajoittuneella sosiaalisella toimintakyvyllä tarkoitettiin sitä, ettei henkilöllä ei ole mahdollisuutta elää, osallistua ja kuluttaa samalla tavalla kuin enemmistö ihmisistä yhteiskunnassa elää (Townsend 1979, Kankaan & Ritakallion 2005, 29 mukaan). Vanhempien haastattelussa tämä tuli esille heidän puhuessa sosiaalisten suhteidensa heikentymisestä hyvin toimeentuleviin läheisiinsä. Tämä asia näkyi myös siinä, kun vanhemmat vertasivat omaa tilannettaan hyväosaisiin perheisiin. Lisäksi haastatteluissa tuli ilmi, että perheillä ei ole varaa osallistua harrastuksiin tai muuhun vapaa-ajan viettoon eikä ostaa eivälttämättömiä asioita aina, kun he haluaisivat.

Kolmas tutkimuskysymyksemme käsitteli perheiden kokemuksia ja tulkintoja heidän omasta tilanteestaan. Neljänteen tutkimuskysymykseemme liittyi myös pienituloisuuden kokemukset ja tulkinnat, mutta työntekijöiden näkökulmasta. Yhteiskunta määrittelee pienituloiset pienituloisuusrajan perusteella, jolloin pienituloisia ovat ne, joiden tulot jäävät pienemmiksi kuin 60 prosenttia pienituloisuusrajan määrittävästä mediaanista (Pienituloiset 2016). Tuloksissa myös vanhemmat määrittelivät pienituloisuuden olevan sitä, että saa alimman luokan palkkaa, ja työntekijät puhuivat tulo- ja köyhyysrajoista. Myös Pyrkänen (2009, 97–98) kertoo, pienituloisuuden johtuvan elatustaakan ja ansiotulojen epäsuhteesta. Pikkulapsiperheillä menee enemmän rahaa suhteessa siihen, mitä heillä on käytettävissä. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat myös määrittelivät pienituloisuuden olevan sitä, että menot olivat suuret verrattuna tuloihin.

Käsittelimme teoriassa suhteellista köyhyyttä, jolla tarkoitetaan yksilön tai ryhmän huono-osaisuutta verrattuna muiden ihmisten elintasoon. Heillä haasteena on osallistua yhteiskunnan taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurillisiin toimintoihin.

(Moisio 2006, 71.) Tämän lisäksi haastateltavat työntekijät liittivät pienituloisuuden määritelmään subjektiivisen köyhyyden eli ihmisen omat kokemukset ja rahojen riittävyyden. Tuloksissa yksittäisenä työntekijän mainintana pienituloisuuden syyksi kerrottiin olevan itsestä riippumattomat tekijät, kuten sattumien vaikutus. Teoriaosuudessa tuli esille, että köyhyys voi johtua tällaisista sattumista, kuten olosuhteista, epäonnistumisista, saamattomuudesta tai huonosta tuurista (Isola & Suominen 2016, 12).

Pienituloisuuden syihin löytyi myös muita yhtäläisyyksiä teorian ja tutkimustulosten välillä. Työntekijöiden näkemyksien mukaan perheiden pienituloisuuteen ja köyhyyteen vaikuttavat sekä perheiden oma toiminta ja yksilölliset tekijät, että yhteiskunnan rakenteelliset tekijät (Voutilainen 2013, 118–120). Haastatteluista yksilöllisinä tekijöinä nousi esille pikkulapsiperheiden sen hetkinen elämäntilanne, vanhempien oma käyttäytyminen ja elämäntaitotaidot. Yhteiskunnan rakenteellisina tekijöinä tuloksiosiossa tuli esille vanhempien heikko työtilanne, johon vaikutti työmarkkinatilanne. Lisäksi rakenteellisista tekijöistä Niemelä (2010, 345) kuvaa syitä etuuksien tasosta ja järjestelmän monimutkaisuudesta. Sekä haastateltavat vanhemmat että työntekijät toivat esille tukien hakemisen monimutkaisuuden. Yksi vanhempi toi esille, että hän on henkisesti loppu jatkuvaan ”paperisotaan”. Tämä on yhdistävä tekijä työntekijöiden haastatteluihin, joissa keskusteltiin asiakkaiden turtumisesta ja tukien hakematta jättämisestä.

Paanasen ja Gisslerin (2014, 108) mukaan syrjäytymistä pitäisi estää jo ennen ongelmien syntymistä ensisijaisesti ihmisten kohdalla, joiden mahdollisuudet ovat alun alkaen heikommat. Myös tutkimuksessamme työntekijät painottivat ennaltaehkäisevän työn merkitystä. He toivoivat enemmän tiedottamista erilaisista apumenetelmistä varhaisessa vaiheessa. Toisessa ryhmähaastattelussa keskusteltiin siitä, että asiakkaat olettavat yhteiskunnan huolehtivan heistä, vaikka työntekijöiden mielestä olisi tärkeämpää aluksi etsiä apua asiakkaan omasta lähipiiristä. Myös Faurie ja Kalliomaa-Puha (2010, 31) ovat sitä mieltä, että julkinen elatus tai sosiaaliturva on perheeseen ja suvun apuun nähden toissijainen.

Kuten on todettu, vanhempien ongelmat voi olla suorassa yhteydessä lasten hyvinvointiin ja tulevaisuuteen. Siksi on erittäin merkittävää kiinnittää huomiota

köyhyyden vaikutuksiin myös ylisukupolvisesti. (Paananen & Gissler 2014, 108.) Työntekijät painottivat vanhempien omaa asennoitumista, kun puhutaan pienituloisuudesta. On perheiden omasta asenteesta kiinni, määrittääkö pienituloisuuden ja ylisukupolvisuuden ilmiö heidän elämäänsä vai päättääkö perhe tehdä töitä päästäkseen pois köyhyydestä tai pienituloisuudesta. Teoriaosuudessa kerroimme myös, että Roivaisen ym. (2011, 77–81) mukaan pienituloisten elämässä positiivinen asenne auttaa köyhyydessä selviytymistä. Tutkimuksessamme työntekijät painottivat pienituloisten asiakkaiden omaa tahtoa muuttaa perheen tilannetta paremmaksi.

Isola ja Suominen (2016, 192–193) korostavat laadukkaan varhaiskasvatuksen merkitystä, sillä kyse on kokemusten vaihtamisesta ja lasten samankaltaisuuden havaitsemisesta. Varhaiskasvatus toimii siis mahdollistajana, sillä sen kautta lapset saavat kokemuksia, jotka jäisivät muuten kokematta. Varhaiskasvatus ehkäisee perheiden syrjäytymistä, sillä muuten vanhemmat saattaisivat jäädä neljän seinän sisälle. Vanhempien haastatteluissa vanhemmat kokivat tärkeänä päivähoidon ja sen kautta tulevat rutiinit. Työntekijät painottivat ruoan tärkeyttä, sillä lämpimät ateriat ovat monelle perheelle avuksi.

Myös aikaisemmassa tutkimuksessa Vauhkonen ym. (2017, 509) korostavat varhaiskasvatuksen ehkäisevää merkitystä huono-osaisuuden ylisukupolvisuudessa. Lisäksi heidän tutkimuksessaan tuli esille vanhemmilta lapsille välittyvien arvojen ja asenteiden sekä ajattelu- ja käytösmallien vaikutus huono-osaisuuden ylisukupolvisuudessa. Samoin tuloksissamme työntekijöiden mielestä kotoa opituilla käyttäytymismalleilla ja asenteilla oli yhteyksiä pienituloisuuteen. Myös tuloksissamme vanhemmat toivat esille kotona opittujen käyttäytymismallien ja motivaation merkityksen pienituloisuuden jatkumiseen. Lisäksi Vauhkonen ym. (2017, 508-509) mukaan työttömien lapset eivät koe työttömyyttä yhtä leimaavaksi kuin muut. Myös tuloksissamme yksi vanhempi kertoi, että hän ei koe tulleensa leimatuksi, sillä hänellä on aina ollut vähän rahaa.

14 TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa kerromme tuloksista nousseita johtopäätöksiämme ja pohdimme, miten näitä asioita voisi kehittää tai ottaa huomioon paremmin. Tuloksissamme on paljon yhtenevyyttä aikaisempaan tietoon, kuten varhaiskasvatuksen positiivinen merkitys, ylisukupolvisuuden vaikutukset, köyhyyden ja pienituloisuuden määritelmät sekä syyt, ennaltaehkäisevän työn merkitys ja perheen arkeen vaikuttavat tekijät.

Tulostemme perusteella perheiden omalla asennoitumisella on suuri vaikutus siihen, miten he kokevat pienituloisuuden omassa elämässään. Myös aikaisemmassa Roivaisen, Heinosen ja Ylisen (2011, 77–81) tutkimuksessa tuli esille, että positiivinen asenne elämässä auttaa selviytymään köyhyydessä. Vaikka vanhemmat kertoivat tuloksissa pienituloisuuden tuomista negatiivisesti tunteista ja vaikeista hetkistä, moni heistä puhui tulevaisuudestaan positiiviseen sävyyn ja kertoivat erilaisista tavoista, joilla he pyrkivät pois pienituloisuudesta, oli kyseessä sitten säästäminen tai töiden etsiminen. Työntekijät korostivat asiakkaan omaa tahtoa muuttaa perheen tilannetta paremmaksi, sillä sen avulla myös työntekijöiden apu vastaanotetaan helpommin ja perheessä tehdyt muutokset ovat pitkäaikaisempia.

Tukien suuruudesta ja määrästä puhutaan paljon yleisessä keskustelussa, ja nämä asiat tulevat esiin myös meidän tuloksissa. Tulosten perusteella tukien hakeminen on vaikeaa, monimutkaista ja hakemisprosessi on uuvuttavaa. Tuloksissa tuli esille vanhempien kokemus siitä, kuinka tukien hakeminen on raskas ja aikaa vievä prosessi ja kuinka he haluaisivat välillä luovuttaa ja lopettaa tukien hakemisen. Työntekijät puhuivat monesti samanlaisesta ilmiöstä; kuinka useasti perheet turtuvat tilanteisiinsa ja jättävät tuet hakematta tai kuinka osa asiakkaista ei ole edes tietoisia mitä tukia heidän on oikeus hakea. Tämä tarkoittaa sitä, että työntekijät joutuvat käyttämään työaikaansa asiakkaiden pelkkien tukien hakemiseen ja lomakkeiden täyttämiseen. Vaikka tämä on tärkeää työtä, voisi tämän ajan käyttää myös toisenlaisiin apukeinoihin ja auttamismenetelmiin. Tämä kuitenkin vaatisi tukienhakemisen prosessin muuttumista kokonaisuudessaan.

Tuet ovat yleensä välttämättömiä, ja kuten tuloksissa huomataan, ne ovat monen perheen ainoa tulonlähde. Toimeentulotuki on monelle viimeinen vaihtoehto, mutta joillekin sen hakeminen voi olla suuri kynnyks, varsinkin jos henkilö joutuu siinä samassa huolehtimaan itsestään ja perheestään. Hakemisprosessissa on monia huomioonotettavia seikkoja: tarvitaan liitteitä ja todistuksia, on eräpäiviä ja täydennyksiä sekä monissa hakemuksissa käytetään kirjakieltä ja termejä, joita kaikki eivät välttämättä ymmärrä. Joitakin hakemuksia löytyy selkokielellä, mutta kaikki eivät ole niistä välttämättä tietoisia.

Vaikka hakemisprosessi uudistuisi, se ei tarkoittaisi sitä, että tukia olisi helpompi saada. Tuissa on edelleen omat vaatimuksensa ja edellytyksensä, mutta niitä todella tarvitsevat ihmiset voisivat hakea tukia helpommin. Nykyään monet saattavat helpommin turvautua pikavippeihin tai jättävät rahanpuutteessa laskuja maksamatta, mikä aiheuttaa velkaantumista. Tukien hakemisen helpottaminen voisi estää velkaantumisen monen perheen kohdalla, ja toiset saisivat sitä kautta tilaisuuden nousta heikosta taloudellisesta tilanteestaan. Helpomman tukien saamisen avulla ihmiset voisivat keskittyä opiskelemaan tai parantamaan omaa tilannettaan, sillä heidän ei tarvitsisi käyttää voimavarojaan tukien hakemiseen tai rahasta murehtimiseen. Työntekijät eivät myöskään joutuisi niin useasti käyttämään työaikaansa ja tapaamiskertojaan asiakkaiden tukiasioden järjestämiseen vaan työntekijät voisivat keskittyä asiakkaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja tilanteen parantamiseen.

Opinnäytetyöhön osallistuneiden työntekijöiden haastatteluissa keskustelimme heidän omista mielipiteistään ja kokemuksistaan pienituloisuudesta. Kaksi heistä kertoi avoimesti omista pienituloisuuden kokemuksistaan, joiden avulla he pystyivät samaistumaan asiakkaidensa tilanteisiin. Osa työntekijöistä kertoi, että pienituloisten kanssa työskenteleminen on saanut heidät arvostamaan omaa tilannettaan. Joissakin haastatteluissa nousi esille kuitenkin työntekijöiden ristiriitaiset tunteet. He eivät esimerkiksi ymmärtäneet joidenkin asiakkaiden suhtautumista omaan heikkoon rahatilanteeseensa tai miksi asiakkaat "tuhlasivat" rahojaan vaikkapa lemmikkieläimiin. Yhdessä työntekijöiden haastattelussa pohdittiin myös perusvaatteiden, kuivaruoka-aineiden ja rikkinäisten tavaroiden

hamstraamista. Perheet ovat kertoneet heille hamstraamisen yhdeksi syyksi sen, ettei näiden perheiden vanhemmilla ole ollut omassa lapsuudessaan mitään.

Monet näistä asioista olivat myös sellaisia, joita me myös jäimme pohtimaan haastatteluiden jälkeen. Kuinka joku voi esimerkiksi suhtautua tyynesti tilanteessa, jossa hänellä on tili nolilla mutta kaikki laskut maksamatta? Tässä kuitenkin nousee hyvin esille "eri maailmoissa" elämisen erot hyvä- ja huono-osaisten välillä. Nämä asiakkaat ovat tottuneet tilanteeseensa, sillä monella pienituloisena eläminen voi kestää vuosia. Harvat työntekijät tai muut ulkopuoliset ihmiset ymmärtävät, kuinka raskas tällainen tilanne voi olla henkisesti tai fyysisesti. Ihmiset kuitenkin etsivät ja löytävät erilaisia selviytymiskeinoja, joilla hekin saavat tuotua mielekkyyttä arkeensa. Esimerkiksi lemmikkieläimet nähdään yleensä hyvin tavallisena asiana, ja lemmikkieläinten puuttumista voidaan jossain tilanteissa ihmetellä, kuten lasten ja nuorten keskuudessa. Vaikka lemmikit ovat luksusta pienituloisille, niin niitä saatetaan hankkia myös siksi, että ne tuovat yhteenkuuluvuutta muihin perheisiin.

Pienituloisten perheiden kanssa työskentelevät eivät aina pysty samaistumaan asiakkaidensa elämään. Sen lisäksi, että kaikki ihmiset kokevat asiat eri tavalla, on vaikeaa verrata pari vuotta kestävästä huonoa taloudellista tilannetta toisen ihmisen koko elämää koskevaan pienituloisuuteen. Työntekijälle voi olla järkytys pienituloisuuden kohtaaminen arkielämässä ja pienituloisuuden näkyminen asiakkaansa elämässä. Joillekin työntekijöille kohtaamisesta voi syntyä häpeän ja syyllisyyden tunteita heidän verratessaan pienituloisten perheiden tilannetta omaan hyväosaisuuteensa. Toiset taas saattavat vihastua siitä, että pienituloiset eivät käytä rahojaan "oikeisiin" asioihin eli sellaisiin asioihin, joita työntekijä itse arvostaa.

Erilaisten tunteiden herääminen ja niiden käsittely ovat asioita, joita ei paljon käydä läpi koulutuksissa. Puhutaan lähinnä traumaattisista kokemuksista ja niiden läpikäymisestä, mutta arkitilanteiden herättämät tunteet jätetään usein huomiotta. Näistä asioista kerrotaan vasta työelämässä, sillä sektorista tai työpaikasta riippuen saattaa nousta esiin erilaisia kokemuksia tai tunteita, mutta niihin ei välttämättä osata suhtautua oikealla tavalla. Koulutuksissa ja työntekijöiden kanssa on tärkeää käydä läpi omien tunteiden ja kokemusten merkitystä.

Tunteiden ilmaiseminen ja herääminen on normaalia, vaikka ne eivät aina olisi positiivisia. On kuitenkin tärkeää muistaa, että niiden ei tulisi määrätä työntekijän suhtautumista asiakkaiden tilanteisiin. Ihmiset arvostavat ja tarvitsevat erilaisia asioitaan arjessaan ja elämässään. Tutkimuksessamme yllätyimme, miten paljon tuli erilaisia tunteita esille vanhemmilta sekä työntekijöiltä. Myös lemmikkien merkitys ja hamstraaminen olivat yksi yllättävimmistä asioista.

Opinnäytetyön tutkimus, sen tulokset ja johtopäätökset nostivat esille kehittämissuhteita ja jatkotutkimusideoita, kuten tukijärjestelmä ja tukien hakemisen prosessi tarvitsisi päivitystä. Ennalta ehkäisevää työtä tulisi lisätä, ja työntekijöiden koulutuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota reflektointiin ja itsetuntemukseen. Olisi myös kiinnostavaa tutkia lisää pienituloisten kanssa työskenteleviä ihmisiä, ja saada selville enemmän heidän kokemuksistaan.

15 POHDINTA

Opinnäytetyön tekeminen on ollut meille kaikille oppimisen prosessi. Aluksi olimme tekemässä opinnäytetyötä toisesta aiheesta, mutta aiheen vaihtaminen osoittautui oikeaksi vaihtoehdoksi, sillä pienituloisuus aiheena on ollut meille läheisempi, mielenkiintoisempi ja opettavaisempi. Vaihdoimme aihetta, sillä toista aihetta oli tutkittu paljon ja mielestämme aihe olisi ollut liian tavanomainen. Meille arvokasta kokemusta oli se, että pääsimme perheiden kotiin ja näimme, millaista heidän kotonaan on ja samalla saimme käsityksen heidän arjestansa. Heidän kotiinsa pääseminen oli luottamuksen osoitus meille.

Alun perin meidän piti haastatella kolmen eri perheen lapsia, mutta erinäisten syiden takia pystyimme haastattelemaan vain yhden perheen lapsia. Eettisesti oli oikein, että emme painostaneet perheitä ja heidän lapsiaan haastatteluun, koska emme halunneet hankaloittaa perheiden arkea. Ihmisten tavoittaminen oli opinnäytetyömme haastavin osuus, koska pienituloisuus on aiheena arkaluontoinen. Jos tekisimme opinnäytetyön uudestaan, kiinnittäisimme tähän asiaan enemmän huomiota ja mietteisimme muita ratkaisuja.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuoda esille pikkulapsiperheiden kokemuksia ja sosiaalialan työntekijöiden näkemyksiä pienituloisuudesta. Mielestämme saavutimme tavoitteemme, sillä tutkimustulokset kertoivat perheiden ja työntekijöiden kokemuksista. Saimme paljon tietoa arjesta ja arjen selviytymiskeinoista. Työntekijät ja perheet toivat esille sellaisia asioita, joita emme muuten olisi tullut ajatelleeksi. Näin ollen haastatteluiden sekä teorian kautta tuli esille uusia näkökulmia pienituloisuuteen. Mielestämme saadut vastaukset vastaavat tutkimuskysymyksiimme. Opinnäytetyössämme on tullut ilmi perheiden hyvinvointi, työntekijöiden ja perheiden kokemuksia pienituloisuudesta ja perheiden arki eri näkökulmista. Pidämme tärkeänä, että perheet ja työntekijät toivat esille omia tunteitaan sekä ajatuksiaan, ja sitä, että he uskalsivat jakaa omat kokemuksensa kanssamme.

Sosionomin (AMK) -koulutus antaa laajan osaamisen kohdata sosiaalisia ja yhteiskunnallisia ongelmia sekä toimia niiden muuttamiseksi parempaan suuntaan. Sosiaalialan kompetensseihin kuuluu kuusi osa-aluetta, joita ovat sosiaalialan

eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2016). Näitä kompetensseja olemme oppineet koko opintojen aikana ja nyt opinnäytetyön tekemisen aikana ne ovat olleet osa oppimisen ja ammatillisen kasvun prosessia.

Sosiaalialan eettinen osaaminen sekä kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen ovat olleet vahvasti mukana valitessamme opinnäytetyömme aiheeksi sellaisen, joka hyödyttäisi yhteiskunnan huono-osaisia ja tarkoituksessamme tuoda esille perheiden näkökulmaa pienituloisuudessa elämisestä. Lisäksi opinnäytetyön prosessin aikana huomasimme erilaisia epäkohtia yhteiskunnan rakenteissa, joita olemme tuoneet esille johtopäätöksissä. Asiakastyön osaaminen ilmeni opinnäytetyömme haastatteluiden toteuttamisessa perheiden kotona ja opimme myös työntekijöiden haastatteluiden myötä uutta asiakastyömenetelmistä ja työtavoista. Sosiaalialan palvelujärjestelmä osaamista tuli erityisesti lapsiperheille suunnatuista palveluista, tuista ja etuuksista sekä yleisesti julkisen sosiaaliturvan tarjoamista taloudellisista apukeinoista, joita käsitelimme teoriaosuudessa ja joista keskustelimme haastatteluissa. Tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen ovat olleet mukana itse opinnäytetyön prosessissa ja myös sillä tasolla, että olemme olleet itse vastuussa opinnäytetyömme etenemisestä ja yhteistyöstä haastateltavien saamiseksi. Lisäksi olemme tehneet opinnäytetyömme kolmestaan, jolloin olemme tarvinneet yhteistyö- ja organisointitaitoja.

LÄHTEET

- Airio, I. 2010. Avioero suomalaiseen tapaan – Lähivanhemman ja lasten taloudellinen selviäminen avioerosta. Teoksessa: U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 196–214.
- Blomberg, H., Kallio, J. & Kroll, C. 2016. Häpeää ja laiskuutta: Asiakkaiden, muiden kansalaisten sekä katutason työntekijäryhmien käsitykset toimeentulotukiasiakkaista. [Verkkojulkaisu]. Yhteiskuntapolitiikka 81 (3), 301–312. [Viitattu 28.2.2018]. Saatavana: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130699/YP1603_Blombergym.pdf?sequence=4
- Broberg, M. & Tähtinen, J. 2009. Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä. Teoksessa: K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009, 154–169.
- Faurie, M. & Kalliomaa-Puha, L. 2010. Jääkaappi, osoite vai sukuside? Perheenmääritelmät sosiaalilainsäädännössä. Teoksessa: U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 28–61.
- Forssén, K. 2012. Katsaus taloudellisen niukkuuden ja suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnin trendeihin vuosina 1995–2010. Teoksessa: K. Forssén, I. Roivainen, S. Ylinen & J. Heinonen (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. UNIPress, 105–127.
- Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. 2009. Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009.
- Gariepy, G., Elgar, F. J., Sentenac, M. & Barrington-Leigh, C. 17.7.2017. Early-life family income and subjective wellbeing in adolescents. [Verkkojulkaisu]. San Francisco: PLoS ONE. [Viitattu 20.3.2018]. Saatavana: <http://journals.plos.org/plosone/article/file?id=10.1371/journal.pone.0179380&type=printable>
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. [Verkkojulkaisu]. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki. [Viitattu 8.11.2017]. Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf?sequence=1>
- Hakovirta, M. 2006. Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Helsinki: Väestöliitto. Turun yliopisto. Väitöskirja. Julkaistu.
- Halme, N. & Perälä, M-L. 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 216–227.

- Hepola, T. 2017. Motivoitunut henkilöstö suoriutuu paremmin. [Verkkosivu]. [Viitattu 26.2.2018]. Saatavana: <https://ammattilainen.fi/motivoitunut-henkilosto-suoriutuu-paremmi/>
- Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hyväluoma, J. & Karhumäki, A. 2010. Monikkoperheiden taloudellinen asema ja hyvinvointi. Teoksessa: U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 144–169.
- Hyväluoma, J. 2010. Hyvä alku monikkovanhemmuuteen-hanke: Moninkertaisia onnenhetkiä ja arjen haasteita – monikkoperheiden vanhempien kokemuksia perheen hyvinvoinnista. Jyväskylä: Perhetutkimuskeskus Jyväskylän yliopisto.
- Hämäläinen, U. & Kangas, O. 2010. Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hänninen, J. & Hänninen, J. 2008. Kallis köyhyys, eli, kuinka hyvinvointivaltio purettiin ja köyhyydestä tehtiin bisnestä. Helsinki: Wsoy.
- Härkönen, J. 2005. Lapset työttömissä kotitalouksissa. Teoksessa: H. Isoniemi & I. Penttilä (toim.) Perheiden muuttuvat elinot – Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista. Helsinki: Tilastokeskus, 109–122.
- Isola, A-M. & Suominen, E. 2016. Suomalainen köyhyys. Helsinki: Into Kustannus.
- Isola, A-M., Larivaara, M. & Mikkonen, J. 2007. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Helsinki: Avain.
- Isoniemi, H. & Penttilä, I. 2005. Perheiden muuttuvat elinot – Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista. Helsinki: Tilastokeskus.
- Juusela, I. 2015. "Sellanen päätepysäkki" Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmia köyhyyteen. [Verkkajulkaisu]. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Pro gradu -työ. Julkaistu. [Viitattu 25.2.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201505211460>
- Jäntti, M. 2010. Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa: U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 62–75.
- Kaikkonen, R., Mäki, P., Hakulinen-Viitanen, T., Markkula, J., Wikström, K., Ovaskainen, M.-L., Virtanen, S. & Laatikainen, T. (toim.). 2012. Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Raportti, Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 16/2012.
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Kangas, O. & Ritakallio, V-M. 2005. Köyhyyden teoria ja käytäntö. Teoksessa: J. Saari (toim.) Köyhyyspolitiikka: johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 28–62.
- Kansaneläkelaitos (Kela). Aktiivimalli – usein kysytyjä kysymyksiä. [Verkkosivu]. [Viitattu 26.2.2018]. Saatavana: <http://toimistot.te-palvelut.fi/uusimaa/aktiivimalli>
- Kansaneläkelaitos (Kela). Henkilöasiakkaat: työttömät; sairastaminen; asumisen tuet; toimeentulotuki. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.2.2018]. Saatavana: <http://www.kela.fi/henkiloasiakkaat>
- Kansaneläkelaitos (Kela). Lapsiperheet. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.2.2018]. Saatavana: <http://www.kela.fi/lapsiperheet>
- Karjalainen, J. 2011. Köyhät keskuudessamme myös vuonna 2030? Teoksessa: O. Kontula (toim.) Suomalaisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden tulevaisuus. Väestöliitto. 72–80.
- Karvonen, S. & Salmi, M. 2016. Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. [Verkkojulkaisu]. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 30/2016. [Viitattu 2.11.2017]. Saatavana: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1
- Kekkonen, M. Rönkä, A. Laakso, M., Tammelin, M. & Malinen, K. 2014. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 52–71.
- Kraft, M., Ursprung, H. & Zimmermann, C. 2011. Parenthood and Productivity of Highly Skilled Labor: Evidence from the Groves of Academe. [Verkkojulkaisu]. Federal Reserve Bank of St. Louis. [Viitattu 17.11.2017]. Saatavana: <https://files.stlouisfed.org/files/htdocs/wp/2014/2014-001.pdf>
- Krok, S. 2012. Yksinhuoltajaäitien köyhyydessä selviytymisen strategiat. Teoksessa: K. Forssén, I. Roivainen, S. Ylinen & J. Heinonen (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. UNIPress, 129–149.
- Kuivalainen, S., Airio, I., Hiilamo, H. & Niemelä, M. 2005. Suomalainen köyhyyspolitiikka. Teoksessa: J. Saari (toim.) Köyhyyspolitiikka: johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 63–120.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 2. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2007. Arki lapsen kokemana: eksistentiaalis-fenologinen haastattelututkimus. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Julkaistu.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

- Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti. 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Laiho, M. 2016. Aina vaan halvinta. Lapsen maailma (11), 38–41.
- Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. 2009. Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa: J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 38–48.
- Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. 2009. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Linnanmäki, T. 2014. Suurperheen hyvinvoinnin rakentuminen äitien näkökulmasta Suurperheen arkisen hyvinvoinnin kenttä, toimijat, strategiat ja pääomat. [Verkkójulkaisu]. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu -työ. Julkaistu. [Viitattu 6.2.2018]. Saatavana: <http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61517/Linnanm%C3%A4ki.Tarja.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Moilanen, H. 2017. Yksi ihminen voi auttaa koko perhettä. Lapsen maailma (2), 49–51.
- Moisio, P. 2005. Lapsiväestön tulo- ja köyhyysliikkuvuus Suomessa. Teoksessa: H. Isoniemi & I. Penttilä (toim.) Perheiden muuttuvat elinolot – Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista. Helsinki: Tilastokeskus, 145–154.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Niemelä, M. & Raijas, A. 2014. Lapsiperheiden kulutus. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 106–121.
- Niemelä, M. 2009. Yksinhuoltajien kulutus. Teoksessa: K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöliitto. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009, 113–133.
- Niemelä, M. 2010. Kelan etuuskäsittelijöiden näkemykset köyhyyden syistä. [Verkkolehtiartikkeli]. Janus 18 (4), 337 – 354. [Viitattu 24.2.2018]. Saatavana: <https://journal.fi/janus/article/view/50584/15325>
- Paananen, R. & Gissler, M. 2014. Hyvinvointi ulottuu yli sukupolvien. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 208–215.
- Parviala, A. 2016. Kuluttajien jako kahteen – pienituloisimmat leikkaavat kulutustaan entisestään. [Verkkosivu]. [Viitattu 7.4.2018]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-8899400>

- Pelastakaa Lapset ry. 2015. Entten tenttien pelistä pois! Lapsen ääni 2015 – raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 5.2.2018]. Saatavana: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/pelastakaalapset/2015/10/13132140/Lapsen-%C3%A4%C3%A4ni-raportti-SUOMI.pdf>
- Penttilä, I. 2005. Lapsen syntymä muuttaa asumista. Teoksessa: H. Isoniemi & I. Penttilä (toim.) Perheiden muuttuvat elinolot – Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista. Helsinki: Tilastokeskus, 43–62.
- Penttilä, M. 2011. Tukien varassa tasapainotellen. Sosiaalivakuutus (3), 10–15.
- Perälä, M.-L., Halme, N. & Kanste, O. 2014. Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävydestä. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 228–239.
- Pienituloiset. 21.12.2016. [Verkkosivu]. Findikaattori. Tilastokeskus. [Viitattu 19.10.2017]. Saatavana: http://www.findikaattori.fi/fi/103#_ga=2.209666002.1934276686.1507647588-1374191760.1507647588
- Pylkänen, E. 2009. Yksinhuoltajaperheiden rankempi taakka. Teoksessa: J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 94–103.
- Repo, K. 2009. Lapsiperheiden arki. Tampere: Sosiaalitutkimuksen laitos.
- Roivainen, I. & Jalonen, J. 2012. Köyhyys, palvelujärjestelmä ja yksinhuoltajanaisten kokemukset. Teoksessa: K. Forssén, I. Roivainen, S. Ylinen & J. Heinonen (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. UNIpress, 151–174.
- Roivainen, I., Heinonen, J. & Ylinen, S. 2011. Köyhä byrokratian rattaissa. [Verkkajulkaisu]. Kunnallisan alan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu, nro 64. [Viitattu 9.11.2017]. Saatavana: http://kaks.fi/wp-content/uploads/2011/08/Roivainen_Heinonen_Ylinen.pdf
- Rosenlund, M. 2013. Vaskivuorentie 20. 2. painos. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Ruckenstein, M. 2013. Lapsuus ja talous. Helsinki: Gaudeamus.
- Salin, M. 2005. Äitien työssäkäynti lapsen saannin jälkeen. Teoksessa: H. Isoniemi & I. Penttilä (toim.) Perheiden muuttuvat elinolot – Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista. Helsinki: Tilastokeskus, 87–108.
- Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. 2014. Lapsiperheiden vanhemmat työelämässä. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 26–37.

- Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. 2014. Työn ja perheen yhteensovittaminen hyvinvoinnin tekijänä. Teoksessa: J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 38–51.
- Salmi, M., Sauli, H. & Lammi-Taskula, J. 2009. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa: J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 78–93.
- Salomaa, T. 2014. Lapsiperheiden köyhyys – Köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien kertomuksia pienituloisuudesta. [Verkkojulkaisu]. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -työ. Julkaistu. [Viitattu 6.11.2017]. Saatavana: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43840/URN:NBN:fi:jyu-201406252150.pdf?sequence=1>
- Saukonoja, H. 2012. Riittävän hyvä perhe. Teoksessa: M. Alaranta-Saukko & S. Hintsala (toim.) Monta soutajaa: suurperheiden kasvukertomuksia. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry. 226 – 232.
- Sirola, S. 2016. Koetun toimeentulon ja terveyden yhteys lapsiperheiden vanhemmilla. [Verkkosivu]. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Pro gradu -työ. Julkaistu. [Viitattu 2.11.2017]. Saatavana: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100406/GRADU-1482402772.pdf?sequence=1>
- Sosiaali ja terveys ry (SOSTE). 14.02.2018. SOSTEn selvitys: Tuloerot kääntyneet kasvuun – työttömät, lapsiperheet ja opiskelijat kärsijöinä. [Verkkosivu]. [Viitattu 15.3.2018]. Saatavana: <https://www.soste.fi/ajankohtaista/sosten-selvitys-tuloerot-kaantyneet-kasvuun-tyottomat-lapsiperheet-ja-opiskelijat-karsijoina.html>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Toimeentulotuki. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.2.2018]. Saatavana: <http://stm.fi/toimeentulotuki>
- Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. 2016. Sosionomi (AMK) kompetenssit. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 8.4.2018]. Saatavana: <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>
- Torkki, H. 2012. Arjessa jaksaminen. Teoksessa: M. Alaranta-Saukko & S. Hintsala (toim.) Monta soutajaa: suurperheiden kasvukertomuksia. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry. 245 – 252.
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uud. P. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Työvoimatutkimus. Perheet ja työt vuonna 2013. 2014. [Verkkojulkaisu]. Tilastokeskus. [Viitattu 17.11.2017]. Saatavana: http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2013/14/tyti_2013_14_2014-10-07_fi.pdf

- Työvoimatutkimus. Perheet ja työt vuonna 2016. 2017. [Verkkajulkaisu]. Tilastokeskus. [Viitattu 18.10.2017]. Saatavana: http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2016/14/tyti_2016_14_2017-10-10_fi.pdf
- Törrönen, M. 2012. Onni on joka päivä: lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.
- Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. 2017. Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 82 (5), 501 – 512.
- Voutilainen, H. 2013. Lapsiperheiden köyhyys ja toimeentulon vaikeudet sosiaalityön ammattilaisten jäsentäminä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Pro gradu -työ. Julkaistu.
- Vuori, A. & Åhlstedt-Kurki, P. 2009. Well-being of mothers with children in Finnish low-income families – the mother's point of view. [Verkkajulkaisu]. Scandinavian Journal of Caring Sciences 23 (4), 748 – 756. Saatavana Wiley Online Library – palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Vuori, A. 2012. Vähävaraisten lapsiperheiden hyvä vointi ja sen tukeminen. Tampereen yliopisto. Terveystieteiden yksikkö. Väitöskirja. Julkaistu.
- Vuori, K. Lottovoittajien pöydässä: tarinoita köyhyysrajan takaa. 2017. Helsinki: Like kustannus Oy.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 7.9.2017. [Verkkajulkaisu]. Unicef. [Viitattu 7.9.2016]. Saatavana: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Österbacka, E. 2010. Familjers tidsanvändning – fokus på barn och unga. Teoksessa: U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 170–195.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimusesite perheille

Liite 2. Tutkimusesite lasten ja perheiden kanssa työskenteleville

Liite 3. Haastattelulomake vanhemmille

Liite 4. Haastattelulomake lasten ja perheiden kanssa työskenteleville

Liite 5. Haastattelulomake lapsille

LIITE 1. Tutkimusesite perheille

Hei,

saisimmeko haastatella **Sinua ja perhettäsi?**

Olemme sosionomiopiskelijoita Seinäjoen Ammattikorkeakoulusta.

Teemme parhaillaan opinnäytetyötämme, jonka tavoitteena on tuoda esille perheiden ja työntekijöiden kokemuksia pienituloisuudesta. **Etsimme nyt lapsiperheitä, jotka kokevat itsensä pienituloisiksi. Olisitteko valmiita jakamaan meille kokemuksianne ja tuntemuksianne tästä aiheesta?**

Tutkimuksen toteutamme haastatteluiden avulla ja toivoisimme, että voisit osallistua haastatteluun. Haastattelut järjestetään Sinulle tai perheellesi sopivana ajankohtana ja haluamassanne paikassa kotona tai sen ulkopuolella. Haastattelu kestää noin 60–90 minuuttia. Haastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa perheesi kanssa voitte tuoda esille omia kokemuksianne ja näkemyksiänne pienituloisuudesta juuri sellaisena kuin se teidän perheessänne näyttää. Jos on mahdollista, toivomme myös lasten osallistumista. Haastattelumateriaalia käsitellään tutkimuksessa nimettömänä ja eettisesti.

Toivoisimme, että osallistuisit meidän tutkimukseemme, jotta saamme arvokasta tietoa pienituloisuuden vaikutuksista arjessa.

Vastaamme mielellämme kaikkiin kysymyksiin, joten ota rohkeasti yhteyttä. **Tutkimukseen pääset mukaan laittamalla viestiä, soittamalla johonkin alla olevaan numeroon tai ottamalla yhteyttä sähköpostitse.**

Ystävällisin terveisin,

Jonna Kalliokoski, XXX-XXXXXXX / jonna.kalliokoski@seamk.fi

Niina Mäki, XXX-XXXXXXX / niina.m.maki@seamk.fi

Henna-Riikka Saarikoski, XXX-XXXXXXX / henna-riikka.saarikoski@seamk.fi

LIITE 2. Tutkimusesite lasten ja perheiden kanssa työskenteleville

Hei,

olisitko valmis osallistumaan opinnäytetyöhömmme?

Olemme sosionomiopiskelijoita Seinäjoen Ammattikorkeakoulusta.

Teemme parhaillaan opinnäytetyötämme, jonka toteuttamisessa tarvitsemme Teidän apuunne. Opinnäytetyömme tavoitteena on tuoda esille perheiden ja työntekijöiden kokemuksia pienituloisuudesta. **Etsimme nyt työntekijöitä, joilla on kokemusta pienituloisten perheiden kanssa työskentelemisestä. Olisitko sinä valmis osallistumaan tutkimukseemme?**

Tutkimuksen toteutamme haastatteluiden avulla ja toivoisimme, että voisit osallistua haastatteluun. Haastattelut järjestetään sinulle sopivana ajankohtana ja haluamassanne paikassa työpaikallasi tai sen ulkopuolella. Haastattelu kestää noin 60 minuuttia. Haastattelut ovat keskustelunomaisia tilanteita, joissa sinä voit tuoda esille kokemuksiasi asiakkaiden pienituloisuudesta ja sen vaikutuksista heidän elämäänsä, sekä yleisesti ihmisten pienituloisuudesta oman työsi näkökulmasta. Haastattelumateriaalia käsitellään tutkimuksessa nimettömänä ja eettisesti.

Toivoisimme, että osallistuisit meidän tutkimukseemme, jotta saamme arvokasta tietoa pienituloisuuden vaikutuksista arjessa.

Vastaamme mielellämme kaikkiin kysymyksiin, joten ota rohkeasti yhteyttä. **Tutkimukseen pääset mukaan laittamalla viestiä, soittamalla johonkin alla olevaan numeroon tai ottamalla yhteyttä sähköpostitse.**

Ystävällisin terveisin,

Jonna Kalliokoski, XXX-XXXXXXX / jonna.kalliokoski@seamk.fi

Niina Mäki, XXX-XXXXXXX / niina.m.maki@seamk.fi

Henna-Riikka Saarikoski, XXX-XXXXXXX / henna-riikka.saarikoski@seamk.fi

LIITE 3. Haastattelulomake vanhemmille

PERUSTIEDOT, ARKI JA HYVINVOINTI

1. Ikä _____

2. Sukupuoli

 Nainen Mies Muu

3. Nykyinen elämäntilanne (siviilisäätö, koulutus, työtilanne)

4. Kuinka monta perheenjäsentä perheeseen kuuluu?

5. Minkälainen on perheenne arki, ja miten oma jaksaminen näyttäytyy arjessa

6. Mitä hyvää arjesta löytyy, mikä antaa voimavaroja? Entä minkälaisia huolia arjesta nousee esille

a. Minkälainen tukiverkko perheellänne on?

7. Minkälaisena koette hyvinvointinne? (fyysinen, psyykinen, sosiaalinen)

8. Minkälaisia harrastuksia perheenjäsenillänne on, maksavatko ne jotakin?

TALOUDELLINEN TILANNE

9. Keskimääräiset tulonne kuukaudessa

 alle 1000 € 1000-1500 € 1500-2000 € 2000-2500 € 2500-3000 € enemmän kuin

3000 €

10. Mihin tai minkälaisiin asioihin te käytätte tulonne?

11. Saatteko mahdollisesti erilaisia tukia, ja jos kyllä niin mitä?

En saa tukia Saan tukia

Mitä tukia saatte: _____

12. Ovatko tuet teidän mielestä riittäviä, saatteko niistä mahdollisesti jotain säästöön?

a. Mikä on teidän mielestä suurin syy perheenne heikkoon raha tilanteeseen?

13. Suunnitteletteko te yleensä perheenne menot etukäteen, miten?

14. Kuinka yllättävät rahanmenot (lääkärinkäynnit, korjaus- ja huoltotyöt...) vaikuttavat talouteenne?

15. Pienituloisuuden tai muun vastaavanlaisen ilmiön kohdalla puhutaan usein myös ylisukupolvisuudesta eli samantasoisien elintason siirtymisestä sukupolvesta toiseen. Mitä mieltä olette tästä, onko tämä tuttua myös teidän perheessä?

16. Miten määrittäisitte käsitteen "pienituloinen", kuvailisitteko te perhettänne tällä käsitteellä? Vaikuttaako/leimaako käsite teitä jotenkin?

17. Jos vaikkapa voittaisitte nyt suuren summan rahaa, miten te käyttäisitte sen?
Mielikuvituksella ei ole rajaa.

VAPAA SANA (mitä ajatuksia kysely herätti, mitä muuta haluat kertoa/komentoida...)

LIITE 4. Haastattelulomake työntekijöille

Kysely lasten ja perheiden kanssa työskenteleville

Ikä _____

1. Sukupuoli

 Nainen Mies Muu

2. Koulutus/ammatti

3. Aikaisempi työkokemus

4. Mitä teet työksesi? Kerro toiminnasta/työstäsi

5. Miten sinä selittäisit käsitteen "pienituloinen"

6. Miten pienituloisuus ilmenee sinun työssäsi tai työpaikallasi?

7. Miten pienituloisuus ilmenee pikkulapsiperheiden arjessa työntekijöiden näkökulmasta?

8. Millaista on työntekijänä toimia pienitulosten perheiden kanssa?

a. Millaisia tunteita herättää?

b. Vaikuttaako omat taustat suhtautumiseen? (esim. Ahdistaako, jos ei voi tuottaa muutosta). Kokemukset ja tulkinnat asiakkaiden pienituloisuudesta.

9. Mitkä asiat sinun mielestäsi vaikuttavat pienituloisuuteen?

10. Vaikuttaako/Näkykö sinun mielestäsi pienituloisuus lasten kohdalla? Jos vaikuttaa, niin millä tavalla?

- a. Vaikuttaako vanhempien sosioekonominen tausta (työtön, töissä, opiskelija yms erityisesti)? Onko koulutustaustalla merkitystä pienituloisuuteen?
- b. Vaikuttaako pienituloisuus lasten kaverisuhteisiin, missä pienituloisuus näkyy (vaatteissa, leluissa, loma-ajoissa) ym.
- c. Onko havaintoja siitä, että se vaikuttaisi lasten ja vanhempien väliseen suhteeseen?

11. Mitä mieltä olet pienituloisuuden/huono-osaisuuden siirtymisestä sukupolvesta toiseen (ylisukupolvisuus). Oletko itse huomannut kyseistä ilmiötä?

12. Miten työntekijänä pystytte auttamaan/tukemaan perheitä?

- a. Koetteko, että pystytte vaikuttamaan perheiden tilanteeseen?

13. Millaisena näette kykyenne vastata perheen tarpeisiin?

14. Mitä mieltä olette lapsiperheiden avunsaannista, onko se riittävää/tarpeeksi monipuolista/yms.

15. Laadukkaan varhaiskasvatuksen merkitys lapselle varsinkin, kun on kyseessä lapsen vaikuttavasta pienituloisuudesta?

16. **Vapaa sana** (kysymyksiä, kommentoitavaa, mistä muusta haluaisit vielä keskustella...)

LIITE 5. Haastattelulomake lapsille

Kysely lapsille

1. Haluatko kertoa jotain itsestäsi?
2. Mitä harrastuksia sinulla on?
3. Missä isä/äiti ovat töissä/ammatti?
4. Leikitkö paljon vanhempiesi kanssa?
5. Onko sinulla paljon leluja? Mikä on niistä suosikkisi?
6. Mitä teette kesäisin, kun on lomaa?
7. Oletko käynyt kaveriesi syntymäpäivillä tai onko sinulla ollut kaverisynttäreitä?
8. Jos olisit taikuri ja saisit taikoa ihan mitä vaan. Mitä se olisi?